

η κοινωνική ληστεία
στον ελλαδικό χώρο
1830-1940

Τα κείμενα που ακολουθούν αποτελούν εισηγήσεις συντρόφων σε εκδήλωση με θέμα “Η κοινωνική ληστεία στον ελλαδικό χώρο (1830-1930)”, που έγινε στο Ελευθεριακό Στέκι “Πικροδάφνη”, στο Μπραχάμι, στις 19 Ιουνίου του 2002.

Σκοπός της εκδήλωσης δεν ήταν βέβαια να αντιπαραβάλλει ούτε και να παραλληλίσει την κοινωνική ληστεία, όπως αυτή εκδηλώθηκε στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, με σύγχρονες μορφές κοινωνικής παραβατικότητας. Βασικό της αντικείμενο ήταν η ανάδειξη μιας αποσιωπημένης παράδοσης ανταρσίας που εκδηλώθηκε στον ελλαδικό χώρο σχεδόν ταυτόχρονα με την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Επίσης στόχευε στην ανάδειξη της ιστορικής μνήμης μιας ανταρσίας, στην οποία ο εξεγερμένος αγκαλιάστηκε -και μάλιστα σε επίπεδο έμμεσης στήριξης και σύμπραξης- από το λαό ως δικός του άνθρωπος. Η ανταρσία αυτή, μέσα στις ριζικά μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες του 20ου αιώνα, έχασε το έδαφος που την έτρεφε και έκλεισε τον κύκλο της. Κληροδότησε όμως τις παραδόσεις και εμπειρίες της σε ένα νέο κύκλο εξέγερσης (με διαφοροποιημένα βέβαια κοινωνικοπολιτικά χαρακτηριστικά) που ανοίγει στον ίδιο γεωγραφικό-κοινωνικό χώρο, στους ανυπότακτους ορεινούς, κατά το μεγαλύτερο μέρος της δεκαετίας του '40.

Και αυτόν ακριβώς τον μίτο κοινωνικής ανταρσίας (1830-1949) θελήσαμε να ξετυλίξουμε...

Ο ληστής Περικλής Παπαγεωργίου

« ...η αρχαιοπαράδοτη κλεφτουριά »

« ...η βαναυσότητα είναι συνυφασμένη με την εκδίκηση, κι η εκδίκηση είναι ενέργεια πέρα για πέρα νόμιμη. Ο ληστής ανατρέχει στις προσωπικές του δυνάμεις και ανάμεσα τους η βία και η βαναυσότητα είναι οι πιο αποτελεσματικές. Μια άγρια και τυφλή εκδίκηση: κι ίσως ακόμα και ιδιαίτερα ανάμεσα στους αδύνατους –τα σταθερά θύματα που δεν έχουν ελπίδα για μια νίκη ούτε στα όνειρά τους- μια πιο γενική «επανάσταση καταστροφής» αναποδογυρίζει ολόκληρο τον κόσμο αφήνοντας ερείπια αφού κόσμος «καλός» δεν υπάρχει. Η χρησιμοποίηση της δύναμης, όποια κι αν είναι αυτή, είναι ένας θρίαμβος. Να σκοτώνεις και να βασανίζεις είναι η πιο πρωτόγονη και προσωπική εγκαθίδρυση τετελεσμένης εξουσίας κι όσο πιο αδύνατος νοιώθει ο επαναστάτης, τόσο πιο έντονο βλέπουμε τον πειρασμό του να διεκδικήσει την εξουσία αυτή. Όταν οι άνθρωποι γίνονται ληστές, η βιαιότητα γεννά την βιαιότητα και το αίμα φωνάζει για αίμα.»

Έρικ Χόμπομπαουμ («ΛΗΣΤΕΣ»)

Η ίδρυση του ελληνικού κράτους, και πολύ περισσότερο της οθωμανικής βαυαροκρατίας (1833), βρίσκει τους απλούς αγωνιστές της επανάστασης με απόλυτα διαψευσμένες τις ελπίδες τους. Μια δεκαετία σκληρών αγώνων ενάντια στο οθωμανικό καθεστώς (αλλά και ενδοελληνικών συγκρούσεων –συχνά με βάση ταξική-) το μόνο που απέφερε ήταν η ίδρυση ενός νέου καταπιεστικού κράτους. Οι εθνοοπατελευθερωτικοί πόθοι (ακόμα κι έτσι όπως πραγματώθηκαν, ως καθεστώς Ξένης κηδεμονίας) δεν συνοδεύτηκαν για τον λαό από καμία ουσιαστική καλύτερευση της οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας που βίωνε.

«Αφού σας φτιάσαμεν το ρωμέικον, μας κάνετε και είλωτες. Θα μας παλουκώσετε γιατί χύσαμε το αίμα μας δι' αυτήν την πατρίδα και τίποτις δεν κερδίσαμε. Γίομισαν οι χάψες του κράτους, μας πήραν την ματοκυλισμένη μας γη, την αγόρασαν από ένα γρόσι το στρέμμα και βάλαν εμάς με τ' αλέτρι και τραβούμε και βγάνομεν των συγγενών μας τα κόκαλα.» (Μακρυγιάννης)

Η γη από τα χέρια των αγάδων πέρασε στα χέρια των ελλήνων κοτσαμπάσηδων-τσιφλικάδων είτε απευθείας, είτε περνώντας από το μεταβατικό στάδιο των «εθνικών γαιών». Ο κολίγος πάντως παρέμεινε κολίγος και συχνά υπό δυσμενέστερες συνθήκες που τον έκαναν να αναπολεί το οθωμανικό καθεστώς. Ο άγγλος περιηγητής Τόρντον αναφέρει:

«Οι ρωμιοί έχουν τους μεγαλύτερους εχτρούς ανάμεσά τους. Αυτοί είναι οι κοτσαμπάσηδες από ρωμέικη γενιά (...). Κάτω από το μαχαίρι των τούρκων, ο ρωμιάς είναι σκλάβος. Κάτω

από την εξουσία των συγχωριανών του κοτσαμπάσηδων,
γδύνεται ολότελα και είναι εκατό φορές πιο δυστυχημένος.»

Και ο Φωτάκος, υπασιστής του Κολοκοτρώνη συμπληρώνει για τους κοτσαμπάσηδες:

«Η ευζωία του κοτσαμπάση είναι όμοια με εκείνη του τούρκου και μόνο κατά το όνομα διαφέρει. Αντί π.χ. να τον λένε Χασάνη, τον έλεγαν Γιάννην και αντί να πηγαίνει εις τζαμί επήγαινε εις εκκλησίαν. Μόνο κατά τούτο υπήρχε διάκρισις».

Με την διάλυση λοιπόν των ατάκτων επαναστατικών στρατευμάτων, οι περισσότεροι από τους απλούς αγωνιστές καθίστανται ακτήμονες και ανεπάγγελτοι. Οι βαυαροί, σε συνθήκες που θυμίζουν την περίοδο μετά την Βάρκιζα (1945) υποχρεώνουν τους αγωνιστές υπό καθεστώσ βίας να παραδώσουν τα όπλα τους. Ο ιστορικός Τάσος Βουρνάς, σημειώνει: «...σπαρακτικές σκηνές γίνονται τότε. Το ένδοξο και ρακένδυτο πλήθος των βετεράνων του '21 με δάκρυα στα μάτια φιλούσε τα μαρτυροκαπνισμένα όπλα του και ύστερα τα κομμάτιζε για να μην πέσουν στα χέρια των βαυαρών». Πολλοί μάλιστα από τους αγωνιστές κατάγονται από «μη απελευθερωμένες» περιοχές (Ηπειρο, Θεσσαλία) στις οποίες είναι αδύνατη η επιστροφή τους. Το παλιό δίλημμα της κλεφταρματολικής παράδοσης «ραγιάς ή στο βουνό» ξαναπαίει σε νέα βάση. Ο Μέντελσον σημειώνει: «Η-βαυαρική-αντιβασιλεία κατόρθωσε δια της ασυνέτου αυτής διαγωγής απέναντι των παλαιών μαχητών του υπέρ ελευθερίας αγώνος να διαμορφώσει πυρήνα αρχαιο-παραδότου κλεφτοραγιάς». Δεν είναι όμως το μοναδικό σημείο άμεσης σύγκρουσης που πηγαίνει από την ίδια την δημιουργία του ελληνικού κράτους. Π.χ. πώς μπορούν να αποδεχτούν οι ανυπόταχτοι νεαροί νομάδες κτηνοτρόφοι την ιδέα της υποχρεωτικής τετραετούς στρατεύσεως σε έναν δυτικού τύπου στρατό με αυστηρή πειθαρχία, διοικούμενο από βαυαρούς αξιωματικούς; Για πολλούς απ' αυτούς τους νεαρούς ο δρόμος είναι ένας: ανυποταξία και παρανομία. Για να το βάλουμε στην πραγματική του διάσταση, ουσιαστικά αναφερόμαστε στην άρνηση ένταξης των παραδοσιακών -συνχά αυτοδιοικουμένων- αγροτικών κοινοτήτων, στις πολιτικές και οικονομικές δομές ενός σύγχρονου κράτους, του οποίου την αναγκαιότητα δεν κατανοούσαν καν.

Κάπως έτσι, στην προκαπιταλιστική αγροτική κοινωνία της μετεπαναστατικής Ελλάδας, προκύπτει η πρώτη φάση αυτού που ο Χόμπσμπάουμ ορίζει ως «πρωτόγονη μορφή οργανωμένης κοινωνικής διαμαρτυρίας». Η πρώτη φάση της κοινωνικής ληστείας. Προκύπτει ο κοινωνικός ληστής διαφοροποιούμενος από τον κοινό ληστή καθώς (για να επικαλεστώ πάλι τον Χόμπσμπάουμ):

«Αυτό που έχει σημασία σχετικά με τους κοινωνικούς ληστές είναι ότι είναι χωρικοί που ζουν στην παρανομία, τους οποίους ο αφέντης και το κράτος θεωρούν εγκληματίες, αλλά που παραμένουν στα πλαίσια της αγροτικής κοινωνίας και θεωρούνται από τους χωρικούς ήρωες, αγωνιστές, εκδικητές,

πολεμιστές της ελευθερίας, ακόμα και αρχηγοί απελευθερωτικών αγώνων, και οπωσδήποτε άντρες που αξίζουν τον θαυμασμό και την υποστήριξή τους».

Γνωστότεροι λήσταρχοι αυτής της πρώιμης φάσης ήταν οι Ρουπακιάς, Χοσιάδας, Γιαταγάνας, Καλαμάτας, Πασλής και Μαλισσόβας με διακόσιους περίπου συντρόφους τους. Άξονας δράσης τους ήταν η πρώτη ελληνοτουρκική μεθόριος την οποία συχνά διαβαίνουν έχοντας ερείσματα εκατέρωθεν της.

Τον Ιούλιο του 1835, ο βαυαρός καγκελάριος του Όθωνα, καθ' υπόδειξη του άγγλου πρέσβη, αποστέλλει εναντίον τους -κυρίως βαυαρικές-στρατιωτικές μονάδες υπό την διοίκηση του άγγλου στρατιωτικού Γκόρντον. Η επιχείρηση κατέληξε σε φιάσκο καθώς τα βουνά της Ρούμελης «έπεσαν βαριά» στους βαυαρούς στρατιωτικούς. Εφημερίδα της εποχής γράφει πως «...οι λησταί κατόρθωσαν να αφαιρέσουν τον ίππον του Γκόρντον του ιδίου, μόλις δυνθέντος να σωθή δια της φυγής και να συλλάβουν δέκα εκ των στρατιωτών του αιχμάλωτους». Το γεγονός αυτό συνέβει την επόμενη της ληστείας του Δημόσιου Ταμείου Φιλιππίδας από τον λήσταρχο Θεοχάρη (15 Σεπτέμβρη 1835).

Πουλί μ' κι απόυθεν έρχεσαι, πουλί μ' σιαπού πηγαίνεις;
Μην έρχεσαι απ' την Έγριπο κι απ' τον καϋμένο Βάλτο
Μην είδες κλέφτες πουθενά, μην είδες καπετάνιους,
Μην είδες τα Τσατσόπουλα το Μήτσο και το Γιάννη;
Πες τους να κάτσουν φρόνιμα, σαν παληκάρια που' ναι.
Δεν είν'ο περσινός καιρός κι ο φετεινός χειμώνας,
μας ήρθε Φράγκος Βασιλιάς, και Φράγκος Κυβερνήτης,
γυρεύει κεφάλια κλέφτικα, κρεμάει καπεταναίους,
Κι όσοι κλέφτες κι αν τ' άκουσαν πήγαν να προσκυνήσουν,
Κι ο Καρακάπης το σκυλί δεν πάει να προσκυνήσει.

Τρεις βδομάδες νωρίτερα, τριανταπέντε σύντροφοι του Χοσάδα, μπήκαν στη πόλη της Λαμίας και εισέβαλαν στην κατοικία του μητροπολίτη. Δεν αρκέστηκαν στο πλιάτσικο αλλά «παρέμεινον εντός της οικίας μέχρι την πρωίαν της επομένης οπότε, μετά γενναίον φαγοπότι απήλθον». Οι χωροφύλακες που είχαν σπεύσει νωρίτερα, δεν διανοήθηκαν να χαλάσουν το γλέντι και αποχώρησαν διακριτικά καθώς ένας συνάδελφός τους σκοτώθηκε και άλλος ένας τραυματίστηκε. Από τον Χοσάδα και τον Ρουπακιά εξάλλου, αναφέρεται σε κλέφτικο τραγούδι και η εισβολή στην Ναύπακτο.

Κανένας δεν το πάτησε το κάστρο της Επάκτου,
ο Ρουπακιάς το πάτησε με τον γερο-Χοσάδα
πήραν άσπρα, πήραν φλουριά, πήραν μαργαριτάρια,
πήραν του Νόβα τα παιδιά, του Νόβα την γυναίκα....

Νωρίτερα (7 Ιουνίου 1835), βαυαρικό τμήμα του Μηχανικού που σκόπευε να κατασκευάσει οχυρό ελέγχου του δρόμου Αγρινίου-

Μεσολογγίου, έπεσε σε ενέδρα ληστών. Ο λοχαγός Κράους, εκτός απ' την ζωή του έχασε και τα αυτιά και την μύτη του που κόπηκαν ως λάφυρα. Σκληρές μάχες θα γίνουν και τον Φεβρουάριο του '36 στον Αχινό όταν ο βαυαρός συνταγματάρχης Γέσμαν επιχειρήσει να καταδιώξει ληστές που φορολογούσαν πλούσιους κάτοικους της περιοχής. Θα πέσουν νεκροί ένας βαυαρός λοχαγός, επτά στρατιώτες και δύο χωροφύλακες. Στην οδό Λαμίας-Άμφισσας, μια ενωμοτία χωροφυλακής μεταφέρει πέντε υπόδικους ληστές. Τριάντα συντρόφοι τους θα τους απελευθερώσουν αφήνοντας πίσω τους νεκρούς τον ενωματάρχη και τρεις χωροφύλακες. Στις 18-3-36, θα εξοντωθεί σχεδόν ολόκληρη, άλλη μια ενωμοτία χωροφυλακής που είχε στρατοπεδεύσει στο μοναστήρι της Αδέντισας.

Συγκρούσεις με τους βαυαρούς, είχαν ξεκινήσει ήδη από το 1834 και στην Μάνη. Ο αγωνιστής Θαλάσσης, μαζί με συντρόφους του έσπασε αποθήκες στο Γύθειο όπου οι βαυαροί είχαν δεσμεύσει τα σιτηρά και τα διένειμε στον λαό. Βαυαρικές μονάδες θα αιχμαλωτισθούν από ένοπλους μανιάτες, δεχόμενοι παραπέρα εξευτελισμό καθώς οι μανιάτες υποχρεώνουν τους μεν αξιωματικούς να παίζουν φλογέρα, τους δε στρατιώτες να χορεύουν γυμνοί. Τέσσερις βαυαρικοί λόχοι θα εξολοθρευτούν σχεδόν ολοσχερώς δια λιθοβολισμού, όταν εγκλωβίστηκαν σε μια χαράδρα.

Μόνος τρόπος που απόμεινε μπροστά στην πανωλεθρία των νεοφερμένων βαυαρών ήταν βέβαια η εξαγορά και συνεργασία ντόπιων. Στην Μάνη εξαγοράστηκαν οι οικογένειες των Μαυρομυχιάλων και των Γρηγοράκων για να στραφούν ενάντια στους ανυπότακτους μανιάτες. Στην Στερεά δημιουργήθηκαν μισθοφορικά σώματα εθνοφυλακής τα οποία και στελεχώθηκαν από ντόπιους. Επιπλέον, τρία χρόνια αργότερα ιδρύονται και οχτώ τάγματα οροφυλακής, ένα στρατιωτικό σώμα κατεξοχήν επιφορτισμένο με την καταδίωξη της ληστείας.

Παράλληλα ξεκινά η έκδοση νομοθετικών και διοικητικών διατάξεων «αντιληστρικής πολιτικής». Οι ληστές αντιμετωπίζουν πλέον την ποινή του θανάτου για μια σειρά αδικήματα, ακόμα και για ληστεία χωρίς οπλοηρσία. Για αυτό τον σκοπό, φέρνουν στο Μεσολόγγι από την Μασσαλία μια γκιλοτίνα μαζί με ένα γάλλο δήμειο. Το Μεσολόγγι νεκρώνει, κανείς εργάτης δεν δέχεται να εργαστεί στην εκφόρτωση της καρμανιόλας, κάτι που τελικά κάνουν στρατιώτες που φέρνουν από το Ναύπλιο. Ο δήμιος απειλείται με λυντσάρισμα και κλείνεται για προστασία στο στρατόν.

«...και είναι τόσοι οι κομμένοι και όλα τα μπουντρούμια και οι χάψες γεμάτες. Και ποιοι είναι αυτοί που σκοτώνονται και είναι φυλακωμένοι; Όλο οι αγωνιστάι...» (Μακρυγιάννης).

Εκτεταμένα εφαρμόζεται το μέτρο της εκτόπισης ακόμα και μακρινά συγγενών των ληστών και των ανυπότακτων ή οποιουδήποτε θεωρείται ύποπτος για την παροχή έστω και της ελάχιστης συνδρομής. Υιοθετείται ακόμα το μέτρο επικήρυξης «επί των κεφαλών των ληστών»

με ποσά ως 4000 δραχμές και τέλος ξεκινά προσπάθεια ελέγχου των νομάδων κτηνοτρόφων (Βλάχων, Σαρακατσάνων κ.α.) που θεωρούνται ως οι βασικότεροι συνεργάτες των ληστών. Το 80% εξάλλου των ληστών άνηκαν «...εις την ποιμενικήν τάξιν».

Οι νομάδες κτηνοτρόφοι είδαν εξ αρχής εχθρικά το νέο-ιδρυμένο ελληνικό κράτος. Αδιανόητη π.χ. για αυτούς -όπως προανέφερα- ήταν η τετραετής υποχρεωτική στράτευση. Σημαντικότερη όμως ήταν η διχοτόμηση του μέχρι τότε ενιαίου βαλκανικού γεωγραφικού χώρου που περιόρισε το πεδίο της ελεύθερης μετακίνησης των κοπαδιών τους. Ένας μάλλον αξιόπιστος μάρτυρας, ο διώκτης των ληστών λοχαγός Λαδόπουλος καταθέτει:

«Όλοι οι βλάχοι είναι συγγενείς μεταξύ των. Ευκολώτερον καταστρέφονται αι συμμορίες των χωρικών ληστών, αλλά των βλάχων δεν καταστρέφονται διότι συνδέονται δια των βλαχοποιμένων. Αυτοί αποτελούν μερίδα άλλης κοινωνίας, πατρίδα έχουν όπου ευρίσκονται, εις την Μακεδονία είναι Μακεδόνες, όταν υπάγουν εις την Θήβα είναι Θηβαίοι, εις την Πελοπόννησον είναι Πελοποννήσιοι. Είναι κοσμοπολίται.»

Επιπλέον, οι νομάδες είχαν ανέκαθεν προστριβές με τους γεωργούς (και βέβαια με τους τσιφλικάδες) καθώς τα τεράστια μετακινούμενα κοπάδια τους προκαλούσαν ζημιές στην γεωργική παραγωγή. Σ' αυτή την διένεξη, το κράτος στεκόταν από την μεριά των αγροτών, τόσο λόγω της πελατειακής σχέσης του με τους τσιφλικάδες όσο και σε ένα επίπεδο «πριμοδότησης» των αγροτικών πληθυσμών που θεωρούνταν πιο εύκολα ελέγξιμοι. Ο λοχαγός Λαδόπουλος στην κατάθεσή του εύστοχα τονίζει την σχέση αλληλεξάρτησης ληστών και «βλαχοποιμένων», μια σχέση οργανική και άρρηκτη:

«Ομίλησα με βλάχους πολλάκις και μου είπον: δεν μπορούμε να διατηρηθώμεν άνευ ληστών διότι υποθέσατε ομάδα η οποία είναι εις το Καρπενήσι πρέπει να έχη ληστοσυμμορία η οποία να υποστηρίξη την ομάδα, κατά φαντασία έστω. Διότι εάν κατέλθη από τα Άγραφα η ομάς με τα ποιμνία της, αυτή διερχόμενη καταστρέφει το παν. Σπαρτά, αμπέλια, βαμβάκια, ότι εύρη. Μια ομάς έχει τρεις με τέσσερις χιλιάδες πρόβατα, εκατόν πενήντα άλογα, αίγας, καταστρέφουν το παν. Οι χωρικοί εάν ηξεύρουν ότι η ομάς αυτή προστατεύεται π.χ. από τον Σπανό, δεν τους πειράζουν αλλά τους παρακαλούν διότι φοβούνται.»

Έτσι, τα παιδιά των νομάδων μεγάλωναν ακούγοντας ιστορίες και τραγούδια για κλέφτες ενώ η ευχή των μανάδων ήταν: «πότε να μεγαλώσει ο Γιώργος, να φορέσει τα γαντζούδια για να γίνει κλέφτης, για να εδεί προκοπή και η μάνα που τον εγέννησε.» Μια άλλη μάνα, στην ερώτηση γιατί φυλάκισαν τον γιό της, απαντούσε: «δεν έκαμε τίποτα, τον έπιασαν δια λεβεντιά». Ο μοίραρχος της χωροφυλακής Βακάλογλου αναφερόμενος στην βλάχικη φυλή λέει: «...ο ενδοξότερος

ομόφυλός της είναι δι' αυτήν ο τρομερότερος αρχιληστής, ο δε εναρετώτερος είναι ο μη καταδεικνύων τον ληστή μ' όσας κι αν υποστεί βασάνους και ο ατιμότερος πάντων είναι ο καταδείκτης του ληστού, ον αποκαλούντες προδότην, τον αποστρέφοντο όλοι ως λελωβημένον και τον φονεύουσιν».

Ενδεικτικό της σχέσης είναι ότι κατά τους χειμερινούς μήνες που αποσύρονταν οι κτηνοτρόφοι στα χειμαδιά, μαζί τους αποσύρονταν και οι ληστές και τα κρούσματα ληστείας ελαχιστοποιούνταν. Λέει το κλέφτικο τραγούδι:

*παιδιά πήρε χινόπωρος, παιδιά πήρ' ο χειμώνας
και που θα ξεχειμάσουμε εμείς οι μαύροι κλέφτες
και απέ να ξεχωρίσουμε, να γένουμε μπουλούκια
να πα να ξεχειμάσουμε κατά το Καρπενούσι
το Μάη καλές αντάμωσες, καλώς να ανταμωθούμε*

Σύμφωνα με κατάθεση ληστή: «... από την Λειβαδιά και κάτω εις όλα τα ποιμνια των βλαχοποιμένων υπάρχει και εις ληστής μεταμφιεσμένος ως ποιμήν με ποιμενικήν ράβδον και κατά την άνοιξιν όστις ζήσει εξ ημών ανταμωνώμεθα πάλιν»

Η ληστεία δεν περιορίζεται στην Στερεά. Σε πιο περιορισμένη μορφή υπάρχει και στην Πελοπόννησο. Π.χ., στα 1836 αναφέρεται στην Αρκαδία η δράση συμμορίας που φορολογεί πλούσιους στα χωριά Ζάτουνα και Σοποτό ενώ εισβάλει στον σταθμό χωροφυλακής στην Σκυλιώντα και αφοπλίζει πέντε χωροφύλακες. Στα Λαγκάδια εισβάλουν στο σπίτι ενός καταδότη και μη βρίσκοντας τον ίδιο, εκτελούν όλη την οικογένειά του. Στις 15 Οκτώβρη, λίγο έξω από την Τρίπολη, ληστεύουν χρηματοποστολή του δημόσιου ταμείου σκοτώνοντας δύο χωροφύλακες και τραυματίζοντας έναν.

Ληστείες τελούνται ακόμα και στις παρυφές της Αθήνας. Αντιγράφω από αναφορά της χωροφυλακής Αττικής:

«Περί τα τέλη Δεκεμβρίου 1845, ελήστευσαν εις την οδό Αθηνών-Πειραιώς τον τραπεζίτην Σφυράτσαν και τον βουλευτήν Κριζάνον. Άλλοι λησταί, συνέλαβαν παρά το χωριό Κιούρκα τον χωροφύλακα Πάντον, τον οποίον εσούβλισαν. Τον Αύγουστο του '44, 30μελής ληστοσυμμορία συνέλαβε τον ταμιάν της εταιρείας Λούντ και τους συνοδεύοντας αυτόν, μεταξύ Λουτρακίου και Καλαμακίου. Οι λησταί αφήρρισαν τα χρήματα που ο ταμίας μετέφερε...»

Θεωρώντας πως θα ήταν μάλλον κουραστική η παράθεση μιας σειράς γεγονότων που σχετίζονται με την -χωρίς ιδιαίτερες εξάρσεις- ληστεία στην δεκαετία του 1840, κάνουμε ένα χρονικό άλμα φτάνοντας στα ιδιαίτερα σημαντικά γεγονότα του 1854 όταν εξεγείρονται χριστιανικοί πληθυσμοί της Θεσσαλίας και της Ηπείρου. Μέσα σε κλίμα γενικού πατριωτικού ενθουσιασμού για τα «σκλαβωμένα μας αδέρφια», η ελληνική κυβέρνηση βρίσκει την ευκαιρία να προωθήσει ταυτόχρονα δύο επιδιώξεις: να ξεφορτωθεί το χρονίζον πρόβλημα της ληστείας

αλλά και να προωθήσει τα «εθνικά θέματα». Με υποσχέσεις για αμνηστία αλλά και αμοιβές και πλιάτσικο, σπρώχνει αρκετούς ληστές να διαβούν τα σύνορα και μαζί με άλλους «εθελοντές» (πολλοί από τους οποίους ήταν αξιωματικοί του ελληνικού στρατού, πράκτορες των ελληνικών υπηρεσιών) να αγωνιστούν για τα «εθνικά μας δίκαια». Φτάνουν να ανοίξουν τις φυλακές είτε με την χορήγηση χάριτος, είτε ακόμα και με μαζικές αποδράσεις στις οποίες επιδείχτηκε πρωτοφανής ανοχή.

Οι εθνικές ταραχές που είχαν την καλυμμένη υποστήριξη της ελληνικής κυβέρνησης, προκάλεσαν την αντίδραση Γαλλίας και Αγγλίας με ναυτικό αποκλεισμό και στρατιωτική κατοχή του λιμανιού του Πειραιά. Η ελληνική κυβέρνηση, ξεχνάει βέβαια τα «σκλαβωμένα αδέρφια μας», δίνει εντολή στους στρατιωτικούς να επιστρέψουν και κόβει την χρηματοδότηση. Η εξέγερση ξεφουσκώνει και ξαναστέλνει διογκωμένο πίσω στην Ελλάδα το πρόβλημα που η κυβέρνηση είχε ελπίζει να λύσει: ληστές, απελευθερωθέντες κατάδικους των φυλακών αλλά και χιλιάδες εξαθλιωμένους πρόσφυγες που μετείχαν ή υποστήριζαν τα αντάρτικα σώματα. Η κυρίως περίοδος της ληστείας στην Ελλάδα μόλις αρχίζει. Οι συμμορίες αποχτούν πιο οργανωμένη μορφή και είναι πλέον σε θέση να πραγματοποιούν σύνθετες επιχειρήσεις που απαιτούν οργάνωση και συντονισμό.

Τον Μάρτη του '55, η συμμορία του Ρουπακιά περνάει με βάρκες στην Εύβοια. Αφήνει φρουρές στα σημεία επιβίβασης και αποβίβασης για να καλύψουν την φυγή και οι υπόλοιποι έντεκα, ντυμένοι με στολές οροφυλάκων εισέρχονται στο χωριό Αχμέταγα, ιδιοκτησία του άγγλου τσιφλικά Νόελ. Πρώτα εισέβαλαν σε σπίτια του χωριού όπου και κατέσχεσαν όσα όπλα βρήκαν και στην συνέχεια κατευθύνθηκαν στο σπίτι του τσιφλικά όπου και κατέσχεσαν χρήματα, κοσμήματα, ασημικά και άλλα τιμαλφή. Στην αυλή του τσιφλικά έστησαν γλέντι με τις γυναίκες του χωριού «τρώγοντες, πίνοντας και χορεύοντας» σύμφωνα με κατάθεση. Πριν φύγουν δεν παρέλειψαν να κάψουν με ζεματιστό λάδι τον δήμαρχο, συνεργάτη των αρχών.

Τον Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς, στον δρόμο Αθήνας-Πειραιά συνελήφθησαν από ληστές, δύο γάλλοι αξιωματικοί των δυνάμεων κατοχής. Ο ένας αφέθη ελεύθερος για να μεταφέρει τις απαιτήσεις για λύτρα. Μετά από πορεία τριών ημερών, οι ληστές με τον αιχμάλωτο έφτασαν στον Ελικώνα όπου και καταβλήθηκαν τα λύτρα: το υπέρογκο για την εποχή ποσό των 30.000 χρυσών δραχμών. Επικεφαλής της συμμορίας δεν ήταν άλλος από τον Νταβέλη.

Τον Νοέμβριο πραγματοποιείται η μεγαλύτερη ως τότε επιχείρηση στην οποία ενώνουν τις δυνάμεις τους οι συμμορίες των Καλαμπαλίκη, Μπελούλια, Πάλλα, Φουντούκη, Χορταριά, Μπούρχα, Ρουπακιά, Λυκουρέση και Καραδήμου. Συγκεντρώνονται εβδομήντα συνολικά ληστές και αφού αφήσουν φρουρές, περνούν με βάρκες στην Εύβοια. Περνούν την μέρα τους σε στάνες τσομπάνηδων και στις οχτώ το

βράδυ περικυκλώνουν το αρχοντικό του βουλευτή Βουδούρη. Περίπου είκοσι εισβάλουν σε αυτό ενώ οι υπόλοιποι περιφρουρούν την επιχείρηση και κρατούν τους περαστικούς. Εντός του σπιτιού παραμένουν δύο ώρες ενώ υποχρεώνουν τον δικαστή Βώκο, γαμπρό του Βουδούρη, να παίξει μαζί τους χαρτιά με στοίχημα το ...κεφάλι του. Παίρνουν μαζί τους πλούσια λεία και τρεις ομήρους: την κόρη, τον γιό και τον γαμπρό του βουλευτή. Περνούν απέναντι στον Ωρωπό και από εκεί κατευθύνονται στον Μαραθώνα. Θα πάρουν τελικά ως λύτρα 40.000 δραχμές. Μεγάλη εντύπωση προκαλεί η άψογη συμπεριφορά τους προς τους ομήρους και ειδικά προς την κόρη του βουλευτή. Η καλή συμπεριφορά προς τους ομήρους ήταν ο κανόνας σε όλες τις απαγωγές καθώς η ομαλή διεκπεραίωση της αιχμαλωσίας αλλά και της απελευθέρωσης βεβαίωναν το καλό όνομα και την αξιοπιστία της συμμορίας. Για τον ίδιο ακριβώς λόγο όμως, ήταν επιβεβλημένη η εκτέλεση του ομήρου σε περίπτωση μη πληρωμής των λύτρων ή όταν σε περίπτωση καταδίωξης υπήρχε κίνδυνος να ξεφύγει ο αιχμάλωτος. Το ποιος θα εκτελούσε τον αιχμάλωτο προέκυπτε ύστερα από ...κλήρωση. Αρκετές φορές τέλος, εφόσον δεν καταβαλόταν ολόκληρο το ζητούμενο ποσό, δεν επιστρεφόταν ...ολόκληρο ούτε το θύμα της απαγωγής. Του έλειπε η μύτη, κάποιο αυτί, τα δάχτυλα ή ολόκληρο το χέρι. Χαρακτηριστική είναι η επιστολή του λήσταρχου Λαφαζάνη κατά την απαγωγή του βουλευτή Σωτηρόπουλου:

«Τηράτε να μην βάλετε τους φίλους του Σωτηρόπουλου και κάμουν παγάνες γιατί τότε θα του κόψουμε πρώτα το κεφάλι κι ύστερα θα παλέψουμε τις παγάνες σαν παληκάρια όπου θα πλέξει το αίμα. Μετρήστε το καλά και μην το κάνετε σαν την Μπάμπαινα εις τις Σπέτσες, όπου εσήκωσε την κυβέρνηση στο πόδι και όταν τα παληκάρια επαλέβανε με τους στρατιώτες, σκοτώσαμε τον Μπάμπα για να μην μας τον πάρουν ζωντανό και ντροπιαστούμε».

Εξέχουσα μορφή μεταξύ όλων των ληστών ήταν ο λήσταρχος Βασίλης Καλαμπαλίκης που απολάμβανε του μεγαλύτερου κύρους και σεβασμού:

«έχων ανάστημα υψηλόν, μετρίως ευτραφής, ηλικίας τριανταδύο ετών, φυσιογνωμίαν ανδρικήν, αλλά ουχίν αγρίαν, καυστικότητα ομιλών, παρουσιάζει άνδραν διακρινόμενον μεταξύ όλων των ληστών και εμπνέοντα προς όλους σεβασμόν, δεν παρεκτρέπεται εις κακώσεις, ειμή όπου η ανάγκη ως λήσταρχος το υπαγορεύει. Και προ παντών είναι παραδειγματικής καλής πίστεως. Μπεσαλής».

Ο λαογράφος Κάσσης, σε μελέτη του τον περιγράφει ως *«...ευφύεστατο, κρυψίνου, ατρόμητο και στρατηγικό, ανηλεή και άσπονδο εχθρό της εξουσίας, λιγόλογο, ανεξάρτητο...ένας μονόλυκος.Ο αντιπροσωπευτικότερος τύπος λήσταρχου της εποχής».*

Πριν πραγματοποιήσουν την επιχείρηση της Χαλκίδας, οι συνεργαζόμενες συμμορίες είχαν επιχειρήσει να εισβάλουν στην πόλη της Θήβας για να εκτελέσουν τον ταγματάρχη της χωροφυλακής, διοικητή των μεταβατικών αποσπασμάτων Στερεάς, Δημήτριο Τζήνο ο οποίος φυλάκιζε και φερόταν βάνουσα σε συγγενείς τους. Το σχέδιο όμως είχε προδοθεί και την ώρα που έμπαιναν στην Θήβα δέχτηκαν πυροβολισμούς αποσπάσματος και υποχρεώθηκαν να υποχωρήσουν.

Στις 27 Νοεμβρίου, ο Νταβέλης με δέκα συντρόφους του αιχμαλώτισε και αφοόπλισε πέντε χωροφύλακες και οροφύλακες στο Τατόι. Νωρίτερα τον ίδιο μήνα, για λόγους εκδίκησης είχε τραυματίσει ένα παπά στην Σύρτη Φθιώτιδας και πυρπόλησε το σπίτι του καίγοντας ζωντανό και τον γιο του.

Στις 9 Δεκεμβρίου, στο χωριό Λουτρό του Βάλτου απελευθερώθηκαν τρεις κρατούμενοι ληστές που μεταφέρονταν με συνοδεία χωροφυλάκων.

Στις 5-4-56, ο Καλαμπαλίκης με τους συντρόφους του εισέβαλε στο σπίτι του υπουργού Δεληγιάννη στην Κόρινθο. Εκτός από χρήματα και τιμαλφή, πήραν μαζί τους τον υπουργό και τον φιλοξενούμενό του εισαγγελέα Πατρών Παπαλεξόπουλο τους οποίους και ελευθέρωσαν μετά την καταβολή λύτρων.

*Όσα κακά κι αν έκαμες -Παπακυρίτση μου- όλα συμπαθημένα
Κι ένα κακό που έκαμες συμπαθησμούς δεν έχει:
Σκλάβωσες τον ανακριτή και τον εισαγγελέα.
Δεν του ζητάς την ξαγορά και χάρη να του κάμεις.
Τους δίν'ς λαζιές μες στα πλευρά και μαχαίριές στα στήθια,
Κι εσύ Τσαούλα του Καλτσά, τους πήρες το κεφάλι...*

Αρκετά διαδεδομένη ληστρική πρακτική ήταν η επιβολή φορολογίας. Με επιστολές που απεύθυναν προς τους προέδρους και προύχοντες κοινοτήτων και πόλεων, ζητούσαν την καταβολή χρημάτων αλλά και διαφόρων ειδών, κυρίως από τους ευκατάστατους πολίτες. Χαρακτηριστικά παραθέτω κάποιες απ' αυτές:

«Πατέρα μου αντίχρηστε και οβριέ πάρεδρε, σου γάμησα τον μούναρο από την δυγατέρα σου. Γαμώ τα εφτά σου κέρατα, εμείς είμασθε είκοσι άντρες ζωντανοί και σεις καρτερείτε να γίνετε και όπου να σας κυνηγώ τότε θέλω να ήστε. Βαστάτε πουτσαράδες την γενναιότητα σας, σφίζετε τα στουρνάρια σας τα ντουφέκια σας καλά, να μην ντροπιασθήτε και καρτερήτε μας σαν έλθω. Τώρα στον πάτο της γραφής θέλω να μας φτιάσητε 3000 τάλαρα και αυτά θέλομεν ημείς, ειμή όπως θέλετε πολλά γράματα σφουγκίσετε από τον κόλον σας, σφουγκάτε και τούτο, ημείς αυτά θέλομεν τας 3000 τάλαρα.

*Ο αδελφός σου ο αχώριστος
Χαραλ.Καραμανώλης*

Τηράται καλά να μην προδώσητε, διότι έμαθα που προδώσετε και μου μάβρυσε ο κόλος από τον φόβο»

(επιστολή του λήσταρχου Καραμανώλη προς τον πρόεδρο της κοινότητας Σπινάσα Ευρυτανίας -1867)

«Κύριε δήμαρχε Κόλια και πάρεδρε και νοικοκυραίοι όλοι, να μας φτιάσετε 3000 τάληρα. Να εξεύρετε αν δεν μας στείλετε τα χρήματα θα σας κάψομεν το χωριό σας, και τα βόδια σας θα τα σκοτόσομεν και εσάς θα σας σκοτόσομεν, και όχι σταθμό να έχετε μέσα αλλά και λόχον.

Χρίστος Νταβέλης-Γιότης Ντουνούμης»

Μάστιγα των μπέηδων και των τσιφλικάδων της δυτ. Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας υπήρξε ο αλβανός λήσταρχος Μπεντεντίν. Τον Ιούνιο του 1878, με επιστολή του (την οποία υπογράφει ως πουτσαρά Μπεντεντίνης) ζητάει από οχτώ προύχοντες της Καστοριάς (περιλαμβανομένου και του μητροπολίτη) την καταβολή 1500 λιρών. Στην άλλη μεριά της Μακεδονίας, στις Σέρρες, ο λήσταρχος Κώστας Βοεβόδας, την ίδια περίπτωση, με επιστολή του προς τον μητροπολίτη Σερρών ζητάει να συλλέξει από 100 ως 500 λίρες από κάθε προύχοντα της πόλης (ανάλογα των δυνατοτήτων του καθενός).

Η κυβέρνηση θορυβημένη από την άνηση της ληστείας (προηγουμένως ανέφερα ελάχιστα -απλώς τα πιο κραυγαλέα- κρούσματά της) αλλά και υπό την πίεση των «προστατριών» Αγγλίας και Γαλλίας, αναγκάζεται να εντείνει τα μέτρα. Για το 1856, οι δαπάνες για την ασφάλεια γενικά (στρατός, σώματα ασφαλείας, φυλακές, δικαστήρια, αποζημιώσεις πληγέντων, επικηρύξεις) αντιπροσωπεύουν σχεδόν το μισό του κρατικού προϋπολογισμού. Καταργείται η οροφυλακή ως ανίκανη να πατάξει την ληστεία και τον ρόλο αυτόν αναλαμβάνει βασικά η χωροφυλακή. Επικουρικό ρόλο καλούνται να παίξουν οι κατά νομό στρατιωτικές δυνάμεις. Συγκροτούνται έτσι δεκαέξι μεικτά μεταβατικά αποσπάσματα χωροφυλακής και στρατού, με χώρο δράσης την Στερεά Ελλάδα, δύναμη από ογδόντα ως εκατόν είκοσι άντρες και διοικούμενα από δοκιμασμένους «ληστοφάγους». Ακόμα, σκληραίνει η στάση των δικαστηρίων που επιβάλλουν αθρόα θανατικές καταδίκες αν και πολλές φορές οι συλληφθέντες δεν φτάνουν ως το δικαστήριο καθώς εκτελούνται επιτόπου με τα κεφάλια τους να κόβονται για την είσπραξη της επικύρηξης.. Ενδεικτικά αναφέρω πως κατά την Α' Σύνοδο του Κακουργιοδικείου Αθήνας το 1855, το 52% των συλληφθέντων ληστών δικάστηκε σε θάνατο και το 26% σε ισόβια.

το Κακοσούλι να καεί, τ'Ανάπλι να βουλιάξει και του Νιοκάστρου οι φυλακές ο θιος να τις φυλάει, πό' χει λεβέντες διαλεχτούς κι ούλο βαρυποινίτες, μέρα και νύχτα καταγής, στον τοίχο ακουμπισμένοι εσάπη το κορμάκι τους εσάπη το κορμί τους...

Αυτό που όμως έπαιξε τον καθοριστικότερο ρόλο στην αντιμετώπιση της ληστείας, ήταν η σχετική ελληνοτουρκική σύμβαση που υπογράφηκε τον Απρίλιο του '56 και προέβλεπε τον πλήρη συντονισμό και ενθάρρυνση των διωκτικών αρχών εκατέρωθεν των συνόρων. Επιτρεπόταν μάλιστα στις διωκτικές αρχές να περνούν ελεύθερα τα σύνορα της άλλης χώρας κατά την καταδίωξη ληστών. Ακόμα προβλεπόταν η έκδοση κατηγορουμένων αλλά και λιποτακτών από την μία στην άλλη χώρα. Η σύμβαση αυτή εντάσσεται σε ένα γενικότερο κλίμα ελληνοτουρκικής προσέγγισης (Συνθήκη των Παρισίων) που επιβλήθηκε από Αγγλία και Γαλλία. Τέλος, επιβάλλονται ακόμα αυστηρότερα μέτρα για τους νομάδες κτηνοτρόφους στους οποίους θα δίνονται πλέον βοσκοτόπια με πολύ μεγάλη δυσκολία εκτός εάν αποφασίζουν «...μονίμως κατοικήσωσι μετά των οικογενειών αυτών εν πόλει, κωμοπόλει ή χωριόν του κράτους».

Την άνοιξη-καλοκαίρι του '56 ξεκινά συντονισμένη αντιληστρική εκστρατεία που θα αποδώσει καρπούς. Έχοντας χάσει την δυνατότητα εύκολης διαφυγής προς τα τουρκικά εδάφη, περισσότεροι από χίλιους ληστές θα σκοτωθούν ή θα συλληφθούν μέσα στην επόμενη διετία. Η αντίστροφη μέτρηση ξεκινά για τον Νταβέλη στις 23 Μαΐου όταν με δεκαεπτά συντρόφους του επιχειρούν να απαγάγουν κάποιο «πρόσωπον επίσημον» στην οδό Αθήνας-Πειραιά. Ο Νταβέλης είχε φτάσει σε άλλη περίπτωση, στην διασταύρωση των οδών Πειραιώς και Ερμού (ένα χιλιόμετρο δηλαδή από την Ομόνοια) όπου και σταμάτησε δέκα διερχόμενες άμαξες ληστεύοντας τους επιβάτες τους, ενώ ως ομήρους πήρε τον γιο του πρύτανη του πανεπιστημίου Αθηνών και τον αδελφό του προέδρου της βουλής. Για της απελευθέρωσή τους έλαβε από 15.000 δραχμές. Στις 24 Μάη εισβάλουν στα Λιόσια και σκοτώνουν ένα χωροφύλακα. Καταδικώμενοι κατευθύνονται στο Πόρτο Γερμενό και από εκεί με βάρκες περνούν στην Βοιωτία. Οι -μάλλον βάσιμες- φήμες της εποχής έλεγαν ότι ο Νταβέλης είχε ερωτικό δεσμό με την δούκισσα της Πλακεντίας Λουίζα Μπανκόλι η οποία διατηρούσε το γνωστό μέγαρο στην περιοχή της Πεντέλης. Πληροφορίες λοιπόν λένε ότι η δούκισσα, που εκείνη την εποχή βρισκόταν στην Ιταλία, αρχές Ιούνη τον ειδοποίησε ότι του έστελνε ένα πλοίο για να τον φυγαδεύσει μαζί με τους συντρόφους του στην Ιταλία όπου είχε κανονίσει να ενταχθούν στις επαναστατικές δυνάμεις του Γκαριμπάλντι. Στο όρος Ελικώνας ενώνονται με τους λήσταρχους Φουντούκη και Μπελούλια. Εκτός από τα μεταβατικά αποσπάσματα, επιστρατεύονται και εξοπλίζονται πολλοί χωρικοί της περιοχής, ακόμα και οι καλόγεροι γειτονικής μονής. Στις 5 Ιούνη η εφημερίδα «Αθηνα», δημοσιεύει επιστολή του προς τον μοίραρχο Βακάλογλου όπου τον προκαλεί: «*ρε μοίραρχε, σαν σου βαστά, δεν έρχεσαι να παίξωμε δυο ντουφεκιές;*» Η συμμορία καταδικώμενη καταφεύγει στον Παρνασσό, ακολούθως στην Λοκρίδα και τέλος κινείται προς την Λειβαδιά. Η τελική αναμέτρηση θα δοθεί στις 12 Ιουλίου στην θέση Ζεμενό όπου είχαν οχυρωθεί οι ληστές.

Μετά από πεντάωρη μάχη και αφού εξάντλησαν τα πυρομαχικά τους, θα καταμετρηθούν πέντε αιχμάλωτοι και δεκαοχτώ νεκροί ληστές. Ο Μπελούλιας θα έχει προλάβει να σκοτώσει τον διοικητή του αποσπάσματος. Το Δημοτικό Συμβούλιο της περιοχής, πανηγυρίζει για την εξόντωση των ληστών που «...κατεπίκραναν τας καρδίας της Α.Μ. του Βασιλέως, της Σεπτής Ανάσσης, της Σεβαστής Κυβερνήσεως και ολοκλήρου του Έθνους».

*Κατακαημένη Αράχωβα - Νταβέλη, Νταβέλη-
μωρέ Χρήστο Νταβέλη, και Δίστομο και Δαύλεια
τους κλέφτες τι τους κάνετε και τους καπεταναίους;
στο Ζεμενό τους έχουμε, τους πολεμάει ο Μέγας[...]
Μέγα σαν θέλεις πόλεμο και κλέφτικο τουφέκι,
έβγα να πολεμήσουμε αν είσαι παληκάρι.
Κι ο Μέγας τότε χούγιαξε και τότε ο Μέγας λέει:
-Έβγα Χρήστο μ' προσκύνησε, έβγα για να προσπέσεις.
-Μηγάρις είμαι νιόνυφη να βγω να προσκυνήσω;*

Τελευταίος από τους διάσημους λήσταιρχους θα μείνει ο Βασίλης Καλαμπαλίκης. Στις 19-3-58, εκτελεί στο χωριό Κοκκώνα της Θήβας τρεις ανηψιούς του βουλευτή Δημητρίου. Στα πτώματα τους, αφήνει επιστολή ότι τους εκτέλεσε ως πληροφοριοδότες της χωροφυλακής : «δεν είχαν καμιά δουλειά να ανακατεύονται στους λογαριασμούς μας με την αρχή».

Ένα μήνα αργότερα, ο Καλαμπαλίκης με λίγους συντρόφους του εγκλωβίζεται από περίπου διακόσιους χωροφύλακες, στρατιώτες και εθνοφύλακες στην θέση Λάκκα. Ο εντοπισμός του οφείλεται στον πρώην ληστή Οδυσσέα Μαυροδήμο που είχε γίνει λοχίας. Σε βοήθεια του Καλαμπαλίκη σπεύδει ο φίλος του, λήσταιρχος Καινούργιος. Όμως, στην θέση Ρεικοβούνι πέφτει σε ενέδρα και αναγκάζεται να υποχωρήσει. Ο Καλαμπαλίκης θα πέσει νεκρός κλείνοντας την πιο ηρωική περίοδο της κοινωνικής ληστείας στην Ελλάδα.

*Τρεις ντουφεκιάς του ρίξανε, πικρές φαρμακωμένες
η μια τον παίρνει στ' άρματα κι η άλλη στο κεφάλι
η Τρίτη η καλύτερη τον παίρνει μες τα φρύδια.
Το στόμα του αίμα γιόμωσε, το αχείλι του φαρμάκι
Και του Καινούργιου χούγιαξε, και του Καινούργιου λέει:
Που είσαι Καινούργιε αδελφέ, φίλε μ' αγαπημένε
Έλα να μ' πάρεις τα άρματα, να μου πάρεις το κεφάλι,
να μη τα πάρει παγανιά ο σκύλος ο Δυσσέας.*

Στα τέλη του '58 θα έχουν απομείνει στην Στερεά μόλις επτά με οχτώ συμμορίες με πενήντατρείς κατεγραμμένους ληστές. Μεταξύ των διασωθέντων και κάποιοι νεαροί ληστές, από τους ανερχόμενους αστέρες της επόμενης δεκαετίας: ο εικοσάχρονος Βαγγέλης Σπανός και ο εικοσιπεντάχρονος Τάκος Αρβανιτάκης με τον μικρότερο αδελφό του Ντίνο, διασωθέντες της συμμορίας Καλαμπαλίκη.

Εκτεταμένα κρούσματα θα αρχίσουν να σημειώνονται πάλι μετά το 1862, μέσα σε μια συγκυρία πολιτικής αστάθειας που δημιουργείται με το κίνημα ανατροπής του Όθωνα και το λεγόμενο διάστημα της μεσοβασιλείας, μέχρι δηλαδή την έλευση στην Ελλάδα της δυναστείας των Γλυξμπουργκ το 1864. Η ενθρόνιση μάλιστα του Γεωργίου Α' θα συνοδευτεί και με την απονομή χάρης σε αρκετούς κατάδικους. Από τον Απρίλη ως τον Αύγουστο του 1865 επικυρήσονται πάνω από σαράντα ληστές. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας, οι επικυρηγμένοι ανέρχονται σε δικόσιους (ο συνολικός αριθμός των ληστών ήταν βέβαια πολλαπλάσιος). Περισσότερη εντύπωση προκαλούν πάλι οι απαγωγές όπως τριών άγγλων στην Ακαρνανία το '65, του βουλευτή και πρώην υπουργού οικονομικών Σωτηρόπουλου το '66 και του βουλευτή Φίλωνος μέσα από το ίδιο του το σπίτι στην Λειβαδιά, το 1870. Ο βουλευτής Τριφυλίας Σωτηρόπουλος θα απαχθεί στο αγρόκτημα του από την συμμορία του Λαφαζάνη και θα παραμείνει αιχμάλωτος επί τριανταέξι μέρες στα βουνά μέχρι να καταβληθούν τα λύτρα των 60.000 δραχμών, παραπονούμενος επειδή δεν του άρεσε το ...γιδίσιο κρέας που έψηναν οι ληστές. Όταν κατά την απαγωγή του άγγλου έμπορου Σούτερ, ο μεσολαβητής έλληνας πρόξενος στην Θεσσαλονίκη ζήτησε από τους ληστές την απελευθέρωσή του για λόγους «εθνικού συμφέροντος», εκείνοι απάντησαν ότι η πατρίδα τους Ελλάδα κατάντησε χειρότερη από την Τουρκία και ότι ελληνικό και τουρκικό κράτος τους καταδιώκουν εξίσου. Τέλος απάντησαν ότι «...πατρίς αυτών έσεται εφ όρου ζωής η ερηνία εις τα όρη».

Τον Γενάρη του '68, οι Αρβανιτάκηδες απήγαγαν ένα ολόκληρο σχολείο (μαθητές και δάσκαλο) στο χωριό Γαρδίκι Σπερχειάδας όπου οι κάτοικοί του συνεργάζονταν με τα καταδικωτικά αποσπάσματα. Έβαλαν τον δάσκαλο να ξεχωρίσει δέκα μαθητές από τις πλουσιότερες οικογένειες και άφησαν ελεύθερους τους υπόλοιπους στέλλοντας την παρακάτω επιστολή:

«Γαρδικιώτες, πολλές φορές επροδώσατε τους συντρόφους μας εις τα αποσπάσματα και χάθηκαν τόσα παληκάρια στην καρμανιόλα, για τούτο σας επήραμε τα παιδιά σας σκλάβους και αν σας αρέσει άλλη φορά ξανακάνετε προδοσιά και τότε παθαίνετε χειρότερα. Τα παιδιά σας τα έχουμε εδώ μαζί μας και στείλετε όσα χρήματα παραγγέλουμε εις τον καθένα για να τα πάρετε. Να μην κάνετε αλλιώς γιατί θα σας στείλουμε τα κεφάλια των παιδιών σας να τα κάνετε πατζά».

Η απαγωγή όμως που θα συγκλονίσει την Ελλάδα και όλη την Ευρώπη, θα συμβεί τον Απρίλιο του 1870, όταν οχτώ δυτικοευρωπαίοι (κυρίως άγγλοι) ευγενείς και διπλωμάτες που συνοδεύα χωροφυλάκων πηγαίνουν εκδρομή στον Μαραθώνα, συλλαμβάνονται από την συμμορία των αδελφών Αρβανιτάκη που αποτελούνταν από εικοσιάνων ληστές. Τους μεταφέρουν σε μια σπηλιά στην βορειοανατολική Πεντέλη και αφήνουν ελεύθερες τις γυναίκες και δύο από τους

σύσταση συμμορίας

χωροφύλακες για να μεταφέρουν τις απαιτήσεις για 25000 χρυσές λίρες και χορήγηση αμνηστίας. Λίγο αργότερα αφήνουν ελεύθερο και τον λόρδο Μουγκάστερ, ο οποίος δεσμεύεται να υπογράψει τις διατακτικές και να τους μεταφέρει τα χρήματα. Η κυβέρνηση όμως δεν υποχωρεί και στέλνει εναντίον τους στρατιωτικές δυνάμεις. Μετά από τριώρη μάχη στον Ωρωπό, οι ληστές υποχωρούν προς το Δήλεσι. Θα εκτελέσουν τέσσερεις από τους ομήρους προτού επιχειρήσουν να διαφύγουν. Κάποιοι από τους ληστές κατάφεραν να περάσουν τα σύνορα αλλά τελικά συνελλήφθησαν από τους τούρκους στην Θεσσαλία. Η εκτέλεση των συλληφθέντων θα γίνει δημόσια στο Πεδίο του Άρεως.

Σε μερικούς μήνες ψηφίζεται ο ιδιώνυμος νόμος «Περί καταδίωξεως της ληστείας», ένας νόμος που θα ζήλευαν οι συντάκτες των τρομονόμων της εποχής μας. Έτσι, αρκούσε και μόνο η ένωση δύο ή περισσότερων με σκοπό την ληστεία, για να επιβληθεί η ποινή του θανάτου στον φερόμενο ως αρχηγό και των ισοβίων στους υπόλοιπους. Και μόνο η συνομιλία με ληστή επέφερε ποινή τουλάχιστον ενός έτους. Γενικεύεται το μέτρο της εκτόπισης των συγγενών των ληστών (μέχρι και 4^ο βαθμού συγγενείας) ενώ οι νομάδες κτηνοτρόφοι πριν την εγκατάστασή τους σε κάποιο μέρος, υποχρεώνονταν να καταβάλουν δυσβάστακτη οικονομική εγγύηση από την οποία αφαιρούνταν το κόστος τυχόν ληστρικών κρουσμάτων. Από αυτή την διάταξη εξαιρούνταν όσοι αποφάσιζαν να εγκατασταθούν μόνιμα.

«...ένας κόσμος που δεξιώνεται αδιαφόρετα τον φόνο και το κλάμα, το γέλιο και την τιμή, την φιλία και την έχθρα, τον θάνατο και την απόλαυση, το πένθος και τον ύπνο, τίνι τρόπω θα δεχτεί μια νομοθεσία και μια αξιολογία που για να ιδρυθούν και να αντέξουν, απαιτούν μια ολοσχερή μεταρρύθμιση της ανθρώπινης ψυχής;»

Ο λήσταρχος Θωμάς Καντάρας

Τα μέλη των συμμοριών κυμαίνονταν από δέκα ως είκοσι και σπανίως έφταναν τους τριάντα καθώς ο αριθμός των μελών μιας συμμορίας ήταν αντιστρόφως ανάλογος με την ικανότητα της να κινείται απαρατήρητη και ειδικά σε περίπτωση καταδίωξης. Η συμμορία χωριζόταν σε τρεις ιεραρχικές κλίμακες, τις λεγόμενες «σκάλες»: ο λήσταρχος, τα πρωτοπαλίκαρα, οι υπόλοιποι ληστές. Από ένα ισόποσο μερίδιο της λείας διανεμόταν σε κάθε «σκάλα». Το ένα τρίτο δηλαδή για τον λήσταρχο, το ένα τρίτο για τα ολιγάριθμα πρωτοπαλίκαρα και το ένα τρίτο για τα περισσότερα υπόλοιπα μέλη της συμμορίας. Οι παραπάνω ήταν οι λεγόμενοι «συστηματικοί» ληστές, τα μόνιμα μέλη της συμμορίας.

Υπήρχαν όμως και οι λεγόμενοι «περιστασιακοί» που συνήθως επιστρατεύονταν για τις ανάγκες μιας συγκεκριμένης επιχείρησης (π.χ. απαγωγή) και στην συνέχεια επέστρεφαν στον νόμιμο βίο τους. Αποφεύγουν να δουν οι απαχθέντες το πρόσωπο τους ή να ακουστεί το όνομά τους: οι «συστηματικοί» ληστές τους αποκαλούν «βλάμη» ή «πατριώτη». Οι περιστασιακοί ληστές προέρχονται από έναν περίγυρο συνεργατών της συμμορίας, συνδεδεμένο με δεσμούς συγγένειας, κουμπαριάς ή της πολύ συνηθισμένης αδελφοποιίας. Ως συνεργάτες της συμμορίας χαρακτηρίζονται οι λεγόμενοι «μεσίτες» (αυτοί δηλαδή που διεκπεραιώναν τις διαπραγματεύσεις και την παραλαβή των λύτρων στις απαγωγές), οι λεγόμενοι «τζασήτες» (οι πληροφοριοδότες δηλαδή της συμμορίας) και οι «γιατάκηδες» (αυτοί που υπέθαλπταν και έκρυβαν μέλη της συμμορίας).

Όσον όμως αφορά την διανομή των λύτρων, μπορούμε να δούμε μια άλλη προσέγγιση ενός γενναιόδωρου προς τα παληκάρια του λήσταρχου, σε ένα κλέφτικο τραγούδι με μάλλον περιπαικτική διάθεση:

*Τι ειν' το κακό που γίνηκε τούτο το καλοκαίρι;
τρία χωριά μου κλαίγονται, τρία κεφαλοχώρια
μου κλαίγεται κι ένας παπάς από τον Άγιο Πέτρο.
Τι του 'κανα του κερατά και κλαίγεται από μένα;
Μήνα τα βόδια του 'σφαξα, μήνα τα πρόβατά του;
Την μια του νύφη φίλησα, τις δυο του θυγατέρες
Το 'να παιδί του σκότωσα, το άλλο το πήρα σκλάβο
Και πεντακόσιαδυό φλουριά για ξαγορά του πήρα.
'Όλα λουφέ τα μοίρασα, λουφέ στα παληκάρια
κι ατός μου δεν εκράτησα τίποτα για τα μένα*

Ενδιαφέροντα στοιχεία σχετικά με τον τρόπο που λαμβάνονταν οι αποφάσεις στις συμμορίες αυτές αναφέρει ο Κτενιάδης:

«Άρθρον πρώτο του ληστρικού πολιτεύματος ήτο η εν γενική συνελεύση λήψης διαφόρων αποφάσεων. Δεν πρέπει δε να θεωρηθεί ως υπερβολική η έκφρασις αυτή δεδομένου ότι πλεί-

σται συμμορίαί της εποχής εκείνης είχαν δύναμιν ολόκληρου λόχου. Εις το πολίτευμα τούτο διάχυτος απαντάται ο κοινοβουλευτικός χαρακτήρ καθόσον ουδεμία απόφασις ήτο έγκυρος, εάν δεν έφερε την σφραγίδα της πλειοψηφίας. Από της στιγμής εκείνης, εξουσίαν, καθόσον αυτάς πλέον ανελάμβανε την εκτέλεσιν των εγκριθέντων μέτρων αλλά και την εν περιπτώσει αποτυχίας, απορρέουσαν ευθύνη.

...Αι μερίδαί του φαγητού ήσαν αι αυταί δια όλους. Και αυτός ακόμη ο αρχιληστής δεν εδικαιούτο μεγαλυτέρας ποσότητος. Ας σημειωθεί και το περίεργον ότι ένας ληστής δεν εδικαιούτο να μοιραστεί το συσσίτιό του μετ' άλλου συντρόφου».

Ο καπετάνιος της συμμορίας, ο αρχιληστής, έπρεπε να χαρακτηρίζεται από ένα πλήθος ικανοτήτων, προκειμένου να εξασφαλίσει την εμπιστοσύνη και τον σεβασμό των συντρόφων του, την επιβίωση της συντροφιάς, την συνεργασία των χωρικών ή τον φόβο του κάθε υποψήφιου ρουφιάνου, καθώς και την αδιάκοπη δημιουργία σχεδίων προκειμένου να αποφευχθεί μία άσχημη συνάντηση με αποσπάσματα της χωροφυλακής ή μονάδες του στρατού. Ο Νταβέλης, ένας από τους γνωστότερους λήσταρχους, περιγράφεται ως καστανός, σκουρόχρωμος, με ύψος μέτριο προς το ψηλό αλλά με λεβέντικο παράστημα, με φωτεινό πρόσωπο, εύστροφος και ευχάριστος. Ένας άλλος πάλι σπουδαίος ληστής, ο Βασίλης Καλαμπαλίκης, παρουσιάζεται από σύγχρονους του συγγραφείς, όπως άλλωστε προαναφέρθηκε, ως ευφυέστατος, κρυψίνους, ατρόμητος, στρατηγικός και λιγόλογος.

Στους κόλπους των ληστρικών συμμοριών δεν γίνονταν σε γενικές γραμμές αποδεκτοί βιαστές και αν κάποιες φορές συνέβαινε αυτό, δεν αντιμετωπιζόνταν και με ιδιαίτερη εκτίμηση. Επίσης δεν γίνονταν αποδεκτές ούτε οι γυναικες, αφού όπως χαρακτηριστικά λεγόταν γυναίκα στην χωσιά της συντροφιάς είναι μαγάρα. Οσοστό τα ιστορικά στοιχεία που υπάρχουν αναφέρουν ορισμένα ονόματα γυναικών που συμμετείχαν σε ληστρικές συμμορίες, όπως η Μαρία Πενταγιώτισσα (πραγματικό όνομα Δασκαλοπούλου), η Αγγέλω του Παπά, η Ευαγγελία Σειζοπούλου κ.α. Ορισμένες από αυτές ακολουθούσαν τις συντροφίες των ληστών επειδή σχετιζόνταν με τον καπετάνιο, ενώ κάποιες αποτελούσαν και μάχιμα μέλη τους.

Συνηθισμένη πρακτική στο ληστρικό κύκλωμα ήταν να μην γίνεται κάποιος δεκτός σε μια συμμορία, αν πρώτα δεν έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα, αν δεν έχει καταστεί δηλαδή «εν εγκλήματι αδελφός». Ζήτημα αρχής για τις συμμορίες επίσης ήταν η παραδειγματική τιμωρία των προδοτών. Οι τιμωρίες κυμαίνονταν από ακρωτηριασμούς, ζεμάτισμα με καυτό λίπος (το λάδι σπάνιζε στα βουνά), σπάσιμο με πέτρες των αρθρώσεων μέχρι βέβαια και τον θάνατο.

Ο οπλισμός των ληστών περιλάμβανε κουμπούρι, χαρμπί (είδος μαχαίριού), γιαταγάνι (αν και προτιμούσαν -όταν το εύρισκαν- σπαθί του ιππικού) και ντουφέκι. Ένδειξη στάτους για τους ληστές ήταν τα

όπλα τους να είναι «ασημοκαπνισμένα». Το 1878, ο λήσταρχος Σπανός είχε απαιτήσει από κοτσάμπαση της Καστοριάς να του στείλει -εκτός των άλλων- και «ικανός οκάδας αργύρου καθαρού προς επαργύρωσιν των όπλων των περι' αυτών ανδρών». Απαραίτητες προμήθειες στο ταγάρι τους ήταν σόλες και τσαγκαρόσουβλα καθώς τα τσαρούχια φθείρονταν από την συνεχή πορεία στα βουνά. Ως στερεά τροφή είχε πάντοτε μαζί του ο κάθε ληστής, ποσότητα καλαμποκάλευρου και αλάτι με τα οποία ζύμωναν και έψηναν στην θράκα ένα επίπεδο ψωμί. Συνήθως βέβαια προμηθεύονταν κρέατα και τυριά από τους τσομπάνδες. Το ψημένο σφαχτό μοιραζόταν με κλήρο και σε ίσα μερίδια στα μέλη της συμμορίας. Μια ενδεικτική περιγραφή του ληστή, κάνει ένας διώκτης του, ο ταγματάρχης της χωροφυλακής Πλέσσοσ:

«Έκαστος ληστής είναι εξασκημένος εις άπασας τας κακουχίας του βίου. Τα ψύχη, αι ζέσαι, η πείνα, οι πόνοι, τα βάρη δεν έχουν ουδεμία επιρροήν επ' αυτών. Τα σκότη της νυχτός εις καμμίαν περίστασιν δεν εμποδίζουν αυτούς, ως και οι κακοκαιρίαί. Η απομόνωσις αυτών προερχόμενη εκ συμπλοκών ή άλλων περιστατικών δεν προξενεί των απομεμονωμένων καμμίαν δυσκολίαν.

Έκαστος ληστής και μόνος μένων οικονομεί όλας τας ανάγκας αυτού, δεν τον απελπίζει καμμία δυσκολία και γνωρίζει τίνι τρόπω να αποφεύγη τα ενέδρας. Ο ικανότερος των ληστών δεν είναι συνήθως ο γενναιότερος, αλλά ο επιτηδειότερος, ο νοημονέστερος και ο αντέχων εις τας κακουχίας. Ο έχων ακριβή του τόπου γνώσιν και σχέσεις, και τούτος λαμβάνει συνήθως την διοίκηση.»

Περπατούσαν πάντα ξέδρομα και όχι δημοσιά. Ούτε σε ξέφωτα αλλά πάντα σε καλυμμένα μέρη που να εξασφαλίζουν ορατότητα και κάλυψη στους ίδιους. Ο Ζαχαριάς, ο Νικοτσάρας και άλλοι μεγάλοι κλέφτες, είχαν τέτοια ταχύτητα στις μετακινήσεις τους και με τέτοια κάλυψη, ώστε όλες οι απόπειρες εναντίον τους είχαν αποτύχει. Πίστευαν ότι δεν τους φτάνει το βόλι και γι' αυτό μόνο από σύντροφο μπορούσαν να σκοτωθούν (όπως έγινε και γι' αυτούς και για πολλούς άλλους καπετάνιους). «Τα παλικάρια τα καλά συντρόφοι τα σκοτώνουν».

Η μακριά φουστανέλα που σκέπαζε το ρασοβράκι (κοντοβράκι από γιδόμαλλο που φορούσαν κάτω από τη φουστανέλα) χειμώνα καλοκαίρι, σε συνδυασμό με το σελάχι και το γελέκο πάνω από το υφαντό πουκάμισο, έδινε χάρη και επιβολή στο περπάτημα ή στο χορό. Με το ανέμισμά της έκανε τον άνδρα να φαίνεται αιτός. Γι' αυτό στα δημοτικά τραγούδια ο λεβέντης παρομοιάζεται με ξύγκι για πολλούς λόγους:

1) να μην την περνά το κρύο ή η βροχή, 2) για να μην ανεβαίνουν σ' αυτήν οι ψείρες, 3) για να μη δίνει εύκολο στόχο με το χρώμα που έπαιρνε.

Για να σβήνουν τα ίχνη των ποδιών τους, τον λεγόμενο τορό, οι ληστές, ενώ βάδιζαν, έσερναν ξωπίσω τους πυκνά κλαδιά από δέντρα ή θάμνους και έτσι εξαφανίζονταν τα ενοχοποιητικά στοιχεία. Για να αποφεύγουν τις κυκλωτικές κινήσεις των αποσπασμάτων της χωροφυλακής και του στρατού, διένυαν καθημερινά τεράστιες αποστάσεις.

Συχνά οι ληστρικές συμμορίες μεταμφιέζονταν σε χωροφύλακες ή στρατιώτες προκειμένου να πετύχουν έναν άμεσο αιφνιδιασμό. Για παράδειγμα, στις 18 Μαρτίου του 1851, οι λήσταρχοι Καλαμάτας και Βλάχος, ντυμένοι με στρατιωτικές στολές στον Άγιο Μερκούριο Αττικής συνέλαβαν δύο χωροφύλακες και αφού τους βασάνισαν τους σκότωσαν.

Ο λήσταρχος Φώτης Γιαγκούλας

« ...και θα κατέβουνε στις πόλεις »

Η 21^η Σεπτεμβρίου 1925, θα μπορούσε να οριστεί αν όχι ως το ουσιαστικό τέλος της κοινωνικής ληστείας στην Ελλάδα έτσι όπως ως τώρα την ορίσαμε, σίγουρα πάντως ως το σαφές σημάδι του επερχόμενου τέλους της. Στα κάγκελα του σιδηροδρομικού σταθμού Κατερίνης βρίσκονται καρφωμένα τα κομμένα κεφάλια των Γιαγκούλα, Μπαμπάνη και Τσαμήτα. Πρόκειται ίσως για τους τελευταίους μεγάλους λήσταρχους που αγαπήθηκαν από τους ορεσίβιους χωρικούς, ως δικοί τους άνθρωποι και ως ντεσπεράντος ενάντια σε μια καταπιεστική κεντρική εξουσία. Ως εκπρόσωπος αυτής ακριβώς της εξουσίας θα φτάσει στον σταθμό της Κατερίνης ο τότε δικτάτορας Πάγκαλος για να επιθεωρήσει τα κομμένα κεφάλια και να λάβει μέρος στους θριαμβευτικούς εορτασμούς.

Η 21^η Σεπτεμβρίου θα μπορούσε να θεωρηθεί ορόσημο όχι μόνο για τα κομμένα κεφάλια στον σιδηροδρομικό σταθμό αλλά περισσότερο για τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στην ελληνική κοινωνία μετά τους βαλκανικούς πολέμους και ακόμα περισσότερο μετά την μικρασιατική εκστρατεία. Π.χ. μετά την ευρεία ανταλλαγή πληθυσμών αλλά και την συχνά βίαιη εκστρατεία πολιτισμικού εξελληνισμού μειονοτικών ομάδων, μπορούμε για πρώτη φορά να δούμε μια σχετική εθνική ομοιογένεια στο κομμάτι αυτό της βαλκανικής που ορίστηκε ως ελληνικό κράτος. Ακόμα, η στερέρωση των θεσμών του συγκεντρωτικού κράτους, ο εξορθολογισμός του κατασταλτικού μηχανισμού, η συγκέντρωση μεγάλων πλυθησσιακών ομάδων στα αστικά κέντρα και μια σειρά από οικονομικές και κοινωνικές αναπροσαρμογές που συντελούνται, επιφέρουν αυτό που ο Φουκώ ορίζει ως «*ρήξη στο συνεχές των λαϊκών παρανομιών*», στην συνενοχή ανάμεσα στον ληστή και σε ευρύτερα λαϊκά στρώματα στο πλαίσιο μιας ενιαίας στην ουσία της αντίληψης δικαίου. Αναφέρομαι δηλαδή στην κοινωνική νομιμοποίηση του ληστή. Πράγματα που ουσιαστικά εκλείπουν στο σύγχρονο ελληνικό κράτος του μεσοπολέμου. Έτσι, στα βουνά παραμένουν μικρές ομάδες δύο, τριών ή τεσσάρων καταδιωκόμενων φυγόδικων χωρίς όμως τις δομές και το κύκλωμα που προηγούμενως περιγράψαμε ως χαρακτηριστικά και συστατικά της κοινωνικής ληστείας. Ο ίδιος ο Γιαγκούλας εξάλλου είχε προφητέψει: «*Οι κλέφτες θα ξοφλήσουν στα βουνά και θα κατέβουνε στις πόλεις*».

Γιατί αγαπήθηκε ο Γιαγκούλας (και ο κάθε Γιαγκούλας); Ας δούμε την επιστολή του προς αξιωματικό του στρατού που βασάνιζε χωρικούς για να τον καταδώσουν:

«Τι πιέζεις τους εργατικούς ανθρώπους και τους κτηνοτρόφους, αφού βρε γαλονάδες, γαμώ τα αστέρια σας και όλη την οικογένειά σας, αφού σας στέλλω είδηση όπου περνώ (...) και δεν έρχεστε να πολεμήσουμε. Τι φταίγει ο κόσμος ο εργατικός και τους κακοπιέζεις; (...)

Λοιπόν, τώρα δεν ήθελα να σε σκοτώσω ούτε εσένα ούτε και τους άλλους κωρωνάδες. Από σήμερα και εντεύθεν να ξεύρης εάν κακοποιήσης τους ανθρώπους θα σε κάνωμε στρατοκαρτέρια και θα σε πελεκήσωμε με τα σπαθιά μας. Τα άντερά σου θα σου τα κάνωμε κοκορέτσι και θα σου τα δώσουμε να τα φας. Και αυτή την στιγμή σε καλούμε να έλθης να πολεμήσωμε εδώ πάνω εις τον Προφήτην Ηλίαν...»

Ο Γιαγκούλας θα συλληφθεί πρώτη φορά για ζωκλοπή αλλά θα αποδράσει κατά την μεταγωγή του από την Κοζάνη στα Τρίκαλα. Θα συλληφθεί λίγο αργότερα και θα καταδικαστεί τον Νοέμβρη του 1920 σε δεκαοχτώ χρόνια. Θα γλυτώσει την θανατική ποινή καθώς ο εισαγγελέας θα δηλώσει: «Κρίμα μια τέτοια ωραία κεφαλή να τρυπηθεί από τις σφαίρες» (ο Γιαγκούλας φημιζόταν για την ομορφιά του). Μεταγόμενος με τραίνο για το Γεντί Κουλέ θα ηγηθήξει με τις χειροπέδες στα χέρια και θα αποδράσει. Στην επόμενη πενταετία θα έχει διαπράξει πενήντατέσσερεις ανθρωποκτονίες. Στα περισσότερα από τα θύματά του άφηγε επάνω τους το λεγόμενο «ψυχοχάρτι» που εξηγούσε τους λόγους της εκτέλεσης και ήταν υπογεγραμμένο και σφραγισμένο. Η σφραγίδα του Γιαγκούλα απεικόνιζε ένα σπαθί και ένα μπιστόλι.

Η συμμορία του Γιαγκούλα θα γίνει ακόμα πιο επίφοβη όταν σε αυτή προσχώρησε ο δεκαοχτάχρονος Περικλής Παπαγεωργίου, πρωτοπαλίκαιο του διάσημου λήσταρχου Θωμά Γκαντάρα που σκοτώθηκε τον Αύγουστο του '23. Ο Γκαντάρας είχε σκοτώσει πάνω από δέκα χωροφύλακες ενώ παρόμοιο αντιπατασικό μίσος έτρεφε και ο Περικλής Παπαγεωργίου. Σύμφωνα με την μαρτυρία του Απόστολου Μέρτζιου, σε μια ενέδρα που έστησε δεν αρκέστηκε που σκότωσε τους χωροφύλακες αλλά «...κατέβηκε ο ίδιος εκεί και τους έκαμε κομματάκια όλους. Αλλού ποδάρια, αλλού χέρια, αλλού κεφάλια, αλλού ξέρω γω τι. Χίλια δυο πράγματα.»

Ως πεδίο δράσης των συμμοριών της εποχής αναφέρεται το τρίγωνο Κοζάνη-Κατερίνη-Λάρισα.

Ο Γιαγκούλας με τον Παπαγεωργίου θα εκτελέσουν τον πληροφοριοδότη της χωροφυλακής Οδυσσέα Νικολαΐδη και θα αφαιρέσουν από τον έμπορο πατέρα του εικοσιτρία τενεκεδάκια γεμάτα χρυσές λίρες.

Μεγάλο πρόβλημα προέκυψε για τους ληστές γενικότερα, όταν ο δικτάτορας Πάγκαλος με μια πολύ έξυπνη κίνηση ώθησε τους ληστές σε αλληλοεξόντωση. Έξεδωσε νόμο βάση του οποίου, οποιοσδήποτε ληστής σκότωνε έναν σύντροφο του και έφερνε το κεφάλι του στις αρχές, όχι μόνο αμνηστευόταν (για οποιοδήποτε αδίκημα τον βάραινε) αλλά και εισέπραττε τα μεγάλα ποσά των επικηρύξεων. Δεν ήταν λίγοι αυτοί που δελεάστηκαν από το δίδυμο της επιστροφής στην νομιμότητα και του άμεσου πλουτισμού. Ακόμα χειρότερα όμως, επικράτησε μεταξύ των ληστών ένα κλίμα καχυποψίας και αναψφάλειας. Ο Γιαγκούλας αποφασίζει να πάρει δραστικά μέτρα για να αντιστρέψει αυτό το κλίμα. Ένας επιθετικός αντιπερισπασμός. Στις 12 Φλεβάρη

μπαίνει με τους συντρόφους του στο χωριό Τσαπουρνιά της Ελασσόνας και μπροστά σε όλους τους κατοίκους εκτελεί τον πρόεδρο ως συνεργάτη της χωροφυλακής. Τα αποσπάσματα βγαίνουν στο κυνήγι του και αφού δεν τον βρίσκουν οι χωροφύλακες, πάει ο ίδιος την επόμενη κιάλας μέρα να τους βρει στο χωριό Γκλύκοβο όπου έχουν στρατοπεδεύσει. Κατευθύνεται στο σπίτι όπου έχουν καταλύσει οι αξιωματικοί και αφού αφήνει απ' έξω τους συντρόφους του, εισβάλλει μόνος του μέσα. Θα αρκестεί να εκτελέσει μόνο τον επικεφαλής.

«-Ποιος είναι ο Αποστόλου;

-Εγώ είμαι είτε ο δυστυχής

-Εσένα ζητούσα επανέλαβε ο λήσταρχος και επιυροβόλησε για να ρίξει άπνουν τον ατυχή αξιωματικόν.

Οι δύο συνάδελφοι του φονευθέντος έκρυψαν τότε τα πρόσωπά των με τας χείρας των αναμένοντες την σειράν των.»

Δεν θα σταματήσει όμως. Μια βδομάδα αργότερα (21 Φλεβάρη) στέλνει ο ίδιος ένα χωρικό δήθεν να μαρτυρήσει ότι κρύβεται στο χωριό Δρυάνιστα. Τα αποσπάσματα σπεύδουν. Και πάλι ο Γιαγκούλας θα αρκестεί να εκτελέσει μόνο τον επικεφαλής ανθυπομοίραρχο Γρηγόρατο.

Η πρόκληση κορυφώνεται με την επιστολή που αποστέλλουν προς τον ταγματάρχη Γαβριηλάκη, αστυνομικό διευθυντή Κατερίνης:

«Χθες έλαβε τόλμην ο κύριος ανθυπομοίραρχος Ν. Γρηγόρατος να έλθη να ξοντώση τον Γιαγκούλαν και την παρέαν του (...) Δεν άκογεν τι θα πει Γιαγκούλας και γω δεν μπορώ να καταλάβω τι κουτός άνθρωπος ήταν ο μακαρίτης. Λοιπόν κ. αστυνόμε της Αικατερίνης πες σε παρακαλώ θερμώς εις τους βγένοντες αποσπασματαρέους της καταδιώξεως των ληστών, γαλόνια ο Γιαγκούλας ευκόλως δεν τους δίδη. Όταν αυτοί θέλουν να κολήσουν πλάκα τα γαλόνια από ειμένα, τους απολάω εγώ σφαίρες πλάκα αντί γαλόνια.

Αυτά έχω μόνο να σας γράψω κ. αστενόμε να σκοτώνω ανθρώπους δεν επιθυμώ ποτέ αλλά την στιγμήν όπου θέλουν οι κύριοι γαλονάδες να με σκοτώσουν να πάρουν γαλόνια από ειμένα τους δίνω κι εγώ σφαίρες αντί γαλόνια(...).»

*ρέμα το ρεμα ρεματιά, στις Ελασσόνας τα χωριά
μια βοσκοπούλα έπλενε, Φώτη Γιαγκούλα έκραζε.*

-Γεια και χαρά σου λυγερή,

-Καλώς το Φώτη το ληστή,

-μην είν' στρατιώτες στο χωριό, μην είν' και το ευζωνικό;

-Μήτε στρατιώτες στο χωριό, μήτε και το ευζωνικό,

μόν' ένας βλάκας μοίραρχος κι ένας ανθυπομοίραρχος,

λένε θα σε σκοτώσουνε και θα σε βαλαντώσουνε.

-Αν έρθω βράδυ στο χωριό, θα τους σκοτώσω και τους δυο.

Μετά από αυτές τις ενέργειες η συμμορία θα αποφασίσει να αποσυρθεί για λίγους μήνες. Ο Παπαγεωργίου θα περάσει για λίγο στην Αλβανία αλλά όταν θα επιστρέψει θα σκοτωθεί μετά από προδοσία. Και ο Γιαγκούλας θα πέσει σε ενέδρα χωροφυλάκων στην οποία θα σκοτωθεί ο σύντροφός του Σκοτίδας. Μετά από αυτές τις απώλειες, ο Γιαγκούλας θα επιδιώξει επαφή με την άλλη πλέον αξιόπιστη συμμορία της εποχής, αυτή του λήσταρχου Πάντου Μπαμπάνη που επίσης είχε να επιδείξει πλούσια δράση, κυρίως στην περιοχή του Ολύμπου. Η συνάντηση θα γίνει τον Αύγουστο του '25 και πρώτη ενέργεια της συμμορίας θα είναι η απαγωγή των δύο αγοριών της πλούσιας οικογένειας Ράππη που παραθέριζαν στον Όλυμπο.

Η συμμορία μαζί με τους ομήρους θα καταφύγει σε μια δυσπρόσιτη σπηλιά στην θέση Κόκκαλα και θα ζητήσει τρία εκατομμύρια. Το καταφύγιο όμως θα προδοθεί από τον κτηνοτρόφο Γρηγόρη Γκόρτσο και αμέσως θα σχηματιστεί ένα επίλεκτο σώμα από εικοσιεφτά έμπειρους χωροφύλακες. Ολόκληρη την νύχτα της εικοστής Σεπτέμβρη θα αναρριχηθούν στον Όλυμπο και το ξημέρωμα θα περικυκλώσουν την σπηλιά. Θα ανοίξουν πυρ στις εννιά το πρωί όταν η συμμορία θα βγει από την σπηλιά για να φάει. Η μάχη θα διαρκέσει για πολλές ώρες. Στις δύο το μεσημέρι ο Γιαγκούλας θα δεχτεί μια σφαίρα στην καρδιά. Μια ώρα αργότερα θα χτυπηθεί στο κεφάλι ο Πάντος Μπαμπάνης. Τελευταίος, στις πέντε το απόγευμα θα απομείνει ο αδελφός του Λεωνίδα Μπαμπάνης, όπου όταν πια δει ότι τα πάντα έχουν τελειώσει, κατά τον νόμο των ληστών θα εκτελέσει τον ένα όμηρο ενώ στην προσπάθεια του να εκτελέσει τον δεύτερο θα συλληφθεί. Σιδεροδέσμιος θα δει τους χωροφύλακες να κόβουν το κεφάλι του αδελφού του και των συντρόφων του για να εισπράξουν την επικήρυξη.

Με ένα σάλτο θα κυλήσει στο βάθος της χαράδρας και θα αποδράσει αφήνοντας άναυδους τους διώκτες του. Τρία χρόνια αργότερα στις 15-2-'28, μαζί με τους συντρόφους του λήσταρχους Φορφόλια και Τυροδήμο στον οποίων την συμμορία είχε προσχωρήσει δεν θα διατίσει να στήσει μάχη μέσα στην πόλη της Κατερίνης για να εκτελέσει τον Γρηγόρη Γκόρτσο που είχε προδώσει το κρησφύγετο τους.

Θα έχουν συμπληρωθεί εκατό χρόνια μιας ανταρσίας που ξεκινά με την ίδια την ίδρυση του ελληνικού κράτους.

από την κοινωνική ληστεία στο αντάρτικο

Στις αρχές της δεκαετίας του '30, η κοινωνική ληστεία είχε δεχτεί ιδιαίτερα σοβαρά πλήγματα από τους δικωτικούς μηχανισμούς ενός όλο και πιο οργανωμένου κράτους. Οι ελάχιστες εναπομείνουσες ομάδες είναι πλέον ολιγάριθες (από δύο έως δέκα το πολύ άτομα), αφού η μετακίνησή τους γίνεται μια υπόθεση ολόενα και πιο δύσκολη.

Ωστόσο, ενώ η ληστεία είχε περίπου εξαφανιστεί προς τα μέσα της δεκαετίας αυτής, στα χρόνια της Κατοχής αναζωπυρώθηκε ως κοινωνική πρακτική. Η σκληρή αντιπαράθεση με τις δυνάμεις κατοχής έσπρωξε αρκετά ανυπότακτα κεφάλια να πάρουν πρώτοι το δρόμο προς το βουνό. Οι πρώτοι αυτοί ένοπλοι ληστές (Κοντολαταίοι, Καραλιβαναίοι, Βελεντζαίοι, Στάθης και Όλγα Τζιβάρα, Πλιατσικολούκας, κ.α.) έδρασαν κυρίως στην ορεινή περιοχή μεταξύ Λαμίας και Άμφισσας. Στην ίδια περιοχή, λίγο αργότερα, εμφανίστηκαν και οι πρώτες οργανωμένες αντάρτικες δυνάμεις υπό την ηγεσία του Άρη Βελουχιώτη. Οι αντάρτες πέρασαν από λαϊκό δικαστήριο τις ληστρικές συμμορίες και όσους προσχώρησαν σ' αυτές (Καραλιβαναίοι, Κοντολαταίοι, Πολύχρονοι) τους ενσωμάτωσαν, ενώ όσοι δεν το δέχτηκαν (Στάθης και Όλγα Τζιβάρα, Βλαχόγιαννος, κ.α.) τους εκτέλεσαν.

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η πρώτη συνάντηση του τακτικού αντάρτικου με τους ληστές και εξίσου αντάρτες στη συνέχεια Καραλιβαναίους, όπως την περιγράφει ο Δ. Δημητρίου στο βιβλίο του *Αντάρτης στα βουνά της Ρούμελης*:

«Πιο μπρος ακόμα, ο ψηλός και πυκνός έλατος. Είχε μέρος καθαρό από κάτω και παχύ ίσκιο. Είδαμε τότε εκεί, άλλους τέσσερεις-πέντε νοματαίους, οι δυο-τρεις κάθονταν σε μεγάλα λιθάρια. Οι Καραλιβαναίοι! Αναπηδήσαμε με δέος. Ήσαν άγριοι και απροσπέλαστοι. Σχεδόν δε γύρισαν να μας κοιτάξουν. Κύλησαν μόνο αργά τα ασπράδια των ματιών τους απάνω μας. Σου πιανόταν η ανάσα να τους βλέπεις.

Ο Καραλίβανος, μαύρος σαν καψαλισμένος, κορμί σαν παλαιστής, κοντός, το μάτι του έκοβε σαν αστάλι, τα γένια του αριά και δίνανε μια διαβολική έκφραση στο μούτρο του. Τα μαλλιά αριά κι αυτά, μαύρα και ίσια έπεφταν μπροστά στα μούτρα του χωρισμένα στα δύο, σαν να τα είχε ρίξει επίτηδες αν γίνει πιο άγριος, και μας έριξε ένα βλέμμα μέσα απ' αυτά. Κρατούσε το όπλο του οριζοντιο στα γόνατα, φορούσε ντριλινη καμιζόλα και χακί περισκελίδα, η ποδεσιά του τσαρούχι καουτσουκένιο με μια σπανούλα φούντα μπροστά αριά κι αυτή σαν τα γένια του. Η αρματωσιά του, ούτε και μπορεί να περάσει από το νου ανθρώπου, πόσα αλύσια και πόσα μπιχλιμπίδια, πούλιες και ασήμια είχε αρμάθα απάνω του. Οι φυσιογοθήκες του βαριές, σταυρωτές, όλο μεράκι. Τρόμαξα με το βλέμμα του, σαν αστεία απολειφάδια μας είδε.

Ο Μπάφας, λίγο πιο πίσω, τελείως αλλοιώτικος. Καθότανε κι αυτός σ' ένα λιθάρι. Πιο λαμπερός. Με πιο γούστο όλα απάνω του. Ξανθός στα μαλιά, πυρρός στα πλούσια γένια του, καταγάλα σαν ουρανός τα ολάνοιχτα μάτια του. Αστραφτε πάστρα κι απορούσες, πως μπορούσε να 'ναι έτσι του κουτιού εδώ πάνω; Καθόταν παζάτος σα να 'λεγε: "Καμαρώστε με! Δεν είμαι εδω σπουδαίος;" Κι αυτό ακριβώς τον χαλούσε, ότι τό'κανε επίδειξη. Με την πρώτη ματιά πάθαινε πανωλεθρία από τον σκυθρωπό Καραλίβανο.

Πιο πέρα ακόμα, πήρε το μάτι μου τον Θεοχάρη. Ένα ξανθό λιγνό παλικάρι, καλαρμάτωτος, παστρικότατος κι αυτός, μυτερό λιγοστό γενάκι, έκοβε γερά σαν γερακίσιο το ασύχαστο μάτι του. Και σβέλτος, ολόκληρος σαν γεράκι, έτοιμος να ορμήσει σου'ρχόταν. Πήρε το μάτι μου και τον Πλιατσικολούκα. Ήταν ο πιο ογκώδης απ' όλους. Σαν βουνό. Καθόταν κατάχαμα, αρματωμένος γερά κι αυτός, δεν τον ένοιαζε όμως τόσο η εμφάνιση. Λερός, γήινος.

Ο Γιώργος Φουσέκης, σαν μόλις νά'χε έρθει κοντά υτους και δεν είχε ταιριάξει ακόμα μαζί τους. Ένα απλό χωριατόπουλο, όλο ντομπροσύνη και παιδική περιέργεια, «καλό παλικάρι αυτό!» έλεγε. Κι αλήθεια, τέλειο κι ατρόμητο παλικάρι βγήκε».

Οι λησταντάρτες που εντάχτηκαν στις οργανωμένες δυνάμεις του ΕΛΑΣ

«σίγουρα αποτέλεσαν τα στελέχη της μύησης, τους δασκάλους στον κλεφτοπόλεμο [...] Ήσαν τα αγρίμια του βουνού, γεννημένοι μέσα στις λαγκαδιές που γι' αυτούς η βουνίσια ζωή από παράδοση, ήταν ο τρόπος ζωής τους. Ορμητικοί και ατρόμητοι πολεμιστές, χωρίς να λογαριάζουν τον κίνδυνο, έπεσαν σχεδόν όλοι, δίνοντας ηρωικά τη ζωή τους στον αντάρτικο αγώνα».

Οι λησταντάρτες αυτοί θ' αποτελέσουν λοιπόν τον "συνδεδειγμένο κρίκο" μιας μακραιώνης παράδοσης ανταρσίας, της κλέφτικης και κατόπιν ληστρικής, και του βραχίβιου σχετικά αντάρτικου, δύο δηλαδή κοινωνικών πρακτικών βίαιης αντίθεσης με την αυτοκρατορική ή κρατική εξουσία που σημάδεψαν τα βουνά της ελλαδικής χερσονήσου για αιώνες.

Έτσι, διαβάζοντας κανείς τη βιβλιογραφία που υπάρχει σχετικά με το ζήτημα της κοινωνικής ληστείας στον ελλαδικό χώρο κατά τον 19^ο αιώνα και στις πρώτες τρεις δεκαετίες του εικοστού, σίγουρα θα βρει γραπτά αποσπάσματα, τα οποία θα του φέρουν αμέσως στο μυαλό περιστάσεις και γεγονότα που προηγήθηκαν ή έγιναν κατά τη διάρκεια του εμφυλίου. Εδώ δε θα επιχειρηθεί μία ταύτιση των δύο αυτών ιστορικών ένοπλων ομάδων, των ληστών που εμφανίστηκαν μετά τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του '21 και των ανταρτών που γέμισαν τα βουνά για άλλη μια φορά λίγο καιρό μετά από τη λήξη του εθνι-

κοαπελευθερωτικού αγώνα του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και τη διάλυσή του. Απλά, θα γίνει ένας παραλληλισμός των μορφών δράσης των δύο αυτών ομάδων, αφού και οι δύο, αναπτύσσοντας τη δράση τους στο βουνό, αποτελούν τους κυριότερους ένοπλους γενεσιουργούς μιας ισχυρής παράδοσης ανταρσίας απέναντι στην εγκαθίδρυση και επιβολή του αστικού εθνικού κράτους και τη ολοκληρωτική διάλυση των κοινωνικών δομών.

Ασφαλώς δεν υπάρχει μία ισχυρή σύνδεση μεταξύ της παράδοσης της κοινωνικής ληστείας και του αντάρτικου του εμφυλίου, δίχως αυτό να σημαίνει πως δεν υπάρχουν ορισμένα παραδείγματα οικογενειών ή και μεμονωμένων ατόμων που είχαν αναπτύξει ληστρική δράση και στα χρόνια της κατοχής και του εμφυλίου εντάχθηκαν από τους πρώτους κιόλας στις γραμμές του ΕΛΑΣ και του Δημοκρατικού Στρατού αντίστοιχα.

Η δράση των κοινωνικών ληστών απέβλεπε στην προσπάθεια διατήρησης των τοπικών σχέσεων εξουσίας που το εθνικό κράτος ερχόταν να διαλύσει και στην αναδιανομή του πλούτου μέσα από την ληστεία πλουσιών ή τραπεζών. Αντιθέτως, οι επιδιώξεις των ανταρτών του ΔΣΕ βρίσκονταν σε μία τελείως διαφορετική ιστορική πραγματικότητα αλλά και κοινωνική βάση, αφού απέβλεπαν στην εγκαθίδρυση μιας νέας λαϊκής εξουσίας, θεμελιωμένης στην ισότητα και την άμεση δημοκρατία.

Όπως προαναφέρθηκε, και οι δύο αυτές ένοπλες ομάδες προέκυψαν ύστερα από έναν αιματηρό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και την επικράτηση ενός κρατικού μηχανισμού που στήθηκε από τη ντόπια ανερχόμενη αστική τάξη με τη στήριξη των εκάστοτε ξένων μεγάλων δυνάμεων. Όπως οι αντάρτες του ΕΛΑΣ υποχρεώθηκαν να παραδώσουν τα όπλα μετά την ταπεινωτική Συμφωνία της Βάρκιζας, έτσι και εκατόν τριάντα περίπου χρόνια πριν, χιλιάδες άτακτοι του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα ενάντια στην οθωμανική κυριαρχία κλήθηκαν να παραδώσουν τα όπλα ενώπιον των βαυαρικών στρατευμάτων που είχαν καταφτάσει για την συγκρότηση του νέου (ελληνικού) κράτους. Διαβάζοντας κανείς το σχετικό απόσπασμα από τα "Απομνημονεύματα" του Νέζερ για την παράδοση των όπλων από τους αγωνιστές της Επανάστασης, του 'ρχονται αμέσως στο μυαλό οι εικόνες της παράδοσης των όπλων από τους Ελασίτες:

«Μόλον ότι η παράδοσις των όπλων και των ξιφών τους επότισεν ανέκφραστον πικρίαν, διότι εχρίζοντο από τας αγαπητάς των πανοπλίας, με τας οποίας είχαν πολεμήσει υπέρ της εθνικής των ανεξαρτησίας, εν τούτοις δεν έγινε καμία αταξία κατά την παράδοσιν, και μόνον συγκινητικά τινές σκηναί μας ετάραραξαν την καρδίαν. Είδωμεν ηλικιωμένους άνδρας και σχεδόν με λευκάς τρίχας, που είχαν αρεμάνιον το ήθος, να κλαίνε ως παιδιά και να χύνουν δάκρυα δια των ηλιοκαών των παρειών. Η παράδοσις των όπλων έφερεν εις άλλους απελπισίαν και μη

θέλοντας να παραδώσουν εις ξένας χείρας τον πολύτιμον θησαυρόν των, έρριψαν στους κρημνούς των και τα άλλα όπλα.

Όρισμένοι ήταν Ξυπόλυτοι, ενώ άλλοι γύρισαν στον τόπο τους με μαύρο μπαϊράκι. Άλλοι που δεν είχαν ούτε να φάνε, αναγκάστηκαν να το πάρουν από τους μεγαλονοκοκυραίους που είχαν μείνει στις περιουσίες τους ακλόνητοι, όπως και επί Τουρκίας, κι ακόμα καλύτερα”.

Έτσι λοιπόν ομάδες ατάκτων συγκρότησαν τις πρώτες ομάδες ληστών, όπως εκείνη των ρουμελιωτών ατάκτων που μια μέρα του Αυγούστου του 1832 εισέβαλε την ώρα της συνεδρίασης στη βουλή, απήγαγε διάφορους πλούσιους αντιπρόσωπους και τους άφησε μόνο αφού κατέβαλαν λύτρα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειχναν και οι αντάρτες του ΔΣΕ για τις περιουσίες των πλουσίων, για τις αποθήκες τροφίμων της Διεθνούς Βοήθειας (ΟΥΝΡΑ) που ελέγχονταν από τις δυνάμεις της χωροφυλακής και του Εθνικού Στρατού αλλά και για τις τραπεζικές χρηματοποστολές και καταστήματα. Αυτή η διάσταση των συγκροτημένων ενεργειών του ΔΣΕ έχει παραγκωνιστεί ιδιαίτερα από το ΚΚΕ, αφού αντιβαίνει καθολικά με την κυρίαρχη αστική νομιμότητα, η οποία σε συντριπτικό βαθμό καθορίζει το σύνολο της μεταπολεμικής δράσης του ΚΚΕ. Θα μπορούσαμε εδώ ν’ αναφέρουμε κάποια σχετικά παραδείγματα.

Ως πρώτο παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η απαλλοτρίωση των χρημάτων που φυλασσόταν στην Αγροτική Τράπεζα και το Ταχυδρομικό Ταμειτήριο της Αμαλιάδας, ύστερα από την επίθεση διακοσίων περιόπου ανταρτών στις 24 Νοεμβρίου του ’47. Ένα άλλο παράδειγμα απαλλοτρίωσης προς επιμελητειακή εκμετάλλευση ήταν εκείνη του μπλόκου σε αυτοκίνητα στο δρόμο Τρίπολης-Καλαμάτας, της κατάσχεσης μεγάλης ποσότητας τσιγάρων του Καρέλια και της παράδοσής τους στο αρχηγείο του ΔΣΕ στο Μαίναλο.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό γνώρισμα τόσο των ληστών όσο και των ανταρτών του ΔΣΕ ήταν η ιδιαίτερα σκληρή τους στάση απέναντι στους χωροφύλακες διώκτες τους. Και οι δύο αυτές ομάδες ενόπλων συνήθιζαν να εκτελούν επιτόπου άνδρες της χωροφυλακής που έπεφταν στα χέρια τους προκειμένου να διασώσουν ή να αναπτύξουν τον “ζωτικό χώρο” μέσα στον οποίον κινούνταν.

Τόσο στις ληστρικές επιχειρήσεις και τις συμπλοκές των ληστών με τη χωροφυλακή, όσο και στον ανταρτοπόλεμο του ΔΣΕ, ο αιφνιδιασμός αποτελούσε το πιο καθοριστικό για την επιτυχή κατάληξή τους. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που ληστές μεταμφιέστηκαν σε χωροφύλακες για τις επιχειρησιακές ανάγκες μιας ληστείας ή έστηναν ενέδρας στους διώκτες τους.

Ως παράδειγμα πετυχημένου αιφνιδιασμού από την πλευρά του ΔΣΕ μπορεί να θεωρηθεί η επιχείρηση στη Βυτίνα τον Απρίλιο ή -κατ’ άλλους- τον Μάρτιο του ’47. Οι αντάρτες του Μαινάλου αιχμαλώτισαν έξω από την μικρή πόλη τα δύο λεωφορεία της γραμμής και ως επιβάτες πλέον

έφτασαν σ’ αυτήν με τον πιο απρόσμενο τρόπο. Αιφνιδίασαν τη φρουρά χωρίς σύγκρουση και χωρίς θύματα και μπόρεσαν να εφοδιαστούν με την άνεσή τους με είδη που τα είχαν ανάγκη (παστά ψάρια και γάλα εβαπορέ στο οποίο είχαν και ιδιαίτερη προτίμηση).

Το φαινόμενο της ληστείας ως πρακτική αναδιανομής του πλούτου αλλά και το αντάρτικο ως μορφή πάλης του κοινωνικοαπελευθερωτικού αγώνα διαλύθηκαν στα βουνά, όπως και οι κοινοτικές δομές που τα στηρίζαν. Η συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα σήμανε και την μεταφορά των δύο αυτών “φαινομένων” στο αστικό περιβάλλον. Ωστόσο, στο νέο αυτό περιβάλλον δεν κατάφεραν να αποκτήσουν τη διάσταση μιας διευρυμένης κοινωνικής πρακτικής αλλά περιορίστηκαν σε πολύ συγκεκριμένους κύκλους.

Η παράδοση ανταρσίας απέναντι στην κυριαρχία του κράτους, όποια μορφή και να πήρε, οποιαδήποτε κυρίαρχα ιδεολογικά γνωρίσματα κι αν είχε, έχει ιδιαίτερη σημασία να εξετάζεται, ακριβώς γιατί εκεί αναδεικνύεται με ξεκάθαρο τρόπο η κάθετη διαφοροποίηση που μπορεί να υπάρχει μεταξύ μιας κοινωνίας και του κράτους. Η διαφοροποίηση αυτή σήμερα είναι ολοένα και πιο δυσανάγνωστη, αφού η έννοια του κοινωνικού ιστού περνάει ίσως την πιο βαθιά της κρίση από τις απαρχές των ανθρώπινων κοινωνιών.

«Στην πλατεία της Κουκουβίστας, έκπληκτοι οι κάτοικοι του χωριού παρακολουθούν τον Καραλίβανο, τον Θεοχάρη, τον Μπάφα, τον Πλιατσικολούκα, τον Φυσέκη, τον Σαράντη να ορκίζονται με παπά και με σημαία. και σαν να μην ήταν αρκετό αυτό, ακούνε το θηρίο τον Καραλίβανο να τους ζητάει συγγνώμη και να υπόσχεται ότι στο μέλλον δεν πρόκειται να αδικήσει ξανά κανέναν. Πλάι τους ο Άρης παρακολουθεί μειδιών.

Αυτοί οι τρομεροί πολεμιστές ανήκουν πια στον ΕΛΑΣ, και όχι μόνο θα τιμήσουν τον όρκο τους, αλλά και θα αποδειχτούν τιμή για τον στρατό όπου κατετάγησαν. ο μόνιμος αξιωματικός και συμπολεμιστής τους Γ.Κατσίμπας θα γράψει συνεπαρμένος γι’ αυτούς: “Δασωτά πουρνάρια τα μαλιά, σπιθαμές τα γενομούστακα, γεμάτοι άγρια μεγαλοπρέπεια. Αϊτόι. Κείνος ο Καραλίβανος έτοιμος για πέταμα. Πρώτη μου φορά έβλεπα άνθρωπο να περπατάει χωρίς ν’ αγγίζει τη γης. Ασπίτης το μάτι του. Κάθε εκατό χρόνια τα δάσα με τα στοιχειά σκαρώνουν μεσ’ τη νύχτα από έναν Καραλίβανο για να τον καμαρώσουν”.

Ο Δήμος Καραλίβανος, από τη Σεγδίτσα της Γκιώνας, ήταν κατάδικος στις φυλακές Κασσάνδρας. Με τη γερμανική εισβολή, οργανώνει στάση, δραπετεύει και φεύγει για τα γνώριμα λημέρια του. Ένας άτυχος δεσμοφύλακας των φυλακών Λάρισσας του πέφτει στο δρόμο του, του Ξυπνάει άσχημες μνήμες.

-Μου πήρε το μπιτόνι με το λάδι, μου πήρε και τα παπούτσια μου ακόμα, και με ματσούκωσε κιάλας, έλεγε ο δεσμοφύλακας παραπονούμενος.

Τα αποσπάσματα της χωροφυλακής τον κυνηγούν χωρίς αποτέλεσμα και ο ίδιος είναι πολύ επιφυλακτικός με όσους προσπαθούν να τον εντάξουν σε αντιστασιακές οργανώσεις, όπως με τον δραστήριο αθηναίο δικηγόρο Αλέκο Σεφεριάδη, που είχε εγκατασταθεί στην Κουκουβίστα και ενεργεί για λογαριασμό των Άγγλων ή με τον αντιπρόσωπο του ΕΑΜ δικηγόρο Φώτη Τσίγκα. Θα χρειαστεί να του μιλήσει ο Άρης στη γλώσσα του. Χωρίς περιττές θωπίες, ναι, για την πατρίδα, ναι, για την ελευθερία, αλλά τον στριμώχνει κιάλα.

-Ντουφέκια έχετε, ντουφέκια έχουμε κι όποιον πάρει ο χάρος, του ξεκαθάρισε.»

(από το «Άρης, ο αρχηγός των ατάκτων» του Δ.Χαριτόπουλου)

Λησταντάρης στον Όλυμπο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βουρνάς Τ., *Η σφαγή στο Δήλεσι*, εκδ. Φυτράκης
Δαμιανάκος Στ., *Παράδοση ανταρσίας και λαϊκός πολιτισμός*
Δερμεντζόπουλος Το *ληστρικό μυθιστόριμα στην Ελλάδα*,
εκδ. Πλέθρον, 1997
Κάσσης Κ., *Αντιεξουσιαστές και ληστές στα βουνά της Ελλάδας*,
εκδ. Ιχώρ-Α.Λ.Ε.Α.Σ., 2001
Ι. Κολιόπουλος, *Περί λύχνων αφάς*, εκδ. Βάνιας, 1996
Τζανακάρης Β., *Τα Παληκάρια τα καλά σύντροφοι τα σκοτώνουν*,
εκδ. Καστανιώτης, 2002
Κορδάτος Γ. *Η κοινωνική σημασία της ελληνικής επανάστασης του*
1821, εκδ. Επικαιρότητα,
Παπαρρηγόπουλος Δ., *Σκέψεις ενός ληστού*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος
Σωτηρόπουλος Σ., *Τριανταέξι ημερών αιχμαλωσία και συμβίωση*
μετά ληστών, 1893
Χαλατσάς Δ., *Ληστρικά Τραγούδια*, εκδ. Εστία, 2000
Χαριτόπουλος Δ., *Άρης, ο αρχηγός των ατάκτων*, Α΄ Τόμος,
εκδ. Εξάντας, 1997
Έ. Χομπσμπάουμ, *Οι ληστές*, εκδ., Βέργος, 1975
Χρηστάκης Λ., *Ληστές*, εκδ., Όμβρος, 1999

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Ιστορικά, *Οι έλληνες λήσταιρχοι και η σφαγή στο Δήλεσι*, τευχ. 26,
Ελευθεροτυπία, 13/4/2000
Επτά Ημέρες, *Αρματολοί και Κλέφτες*, Καθημερινή, 21/3/1999

